

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Интернет и млади

(мастер рад)

Ментор:
Проф. др Видоје Спасић

Студент:
Милош Поповић
Број индекса: М017/14-уп

Ниш, 2016.

Садржај	
I УВОД	3
II РАЗВОЈ ДЕТЕТА И ИНТЕРНЕТ	5
1. Рачунар – „Играчка“ или потенцијална опасност!	5
2. Проблеми у коришћењу интернета	8
III ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА.....	12
1. Национални оквири	12
2. Међународни оквири.....	13
IV НАСИЉЕ НА ИНТЕРНЕТУ	14
1. Сексуално насиље	15
2. Прогањање преко Интернета	17
3. Злоупотреба деце	19
4. Трговина људима	20
5. Илегална трговина	20
6. Крађа	21
7. Блуд	22
8. Сугестија.....	22
9. Вршњачко насиље.....	23
10. Изазови за децу	25
V ДРУШТВЕНЕ МРЕЖЕ.....	28
1. Појам друштвених мрежа.....	28
2. Настанак друштвених мрежа	29
3. Анализа друштвених мрежа.....	32
4. Предности и мане друштвених мрежа	34
5. Безбедност на друштвеним мрежама	37
6. Приватност на друштвеним мрежама	38
6.1. Претње приватности	38
6.2. Претње мрежама и подацима	38
6.3. Претње идентитету.....	40
6.4. Друштвене претње	41
7. Предлог решења.....	41
VI ПРЕВЕНЦИЈА.....	43

1. Препознавање промена у понашању.....	49
2. Програми за заштиту деце на интернету.....	50
2.1. Net Nenny	51
2.2. CYBERSitter.....	52
2.3. CyberPatrol.....	52
2.4. MaxProtect	52
2.5. Safe Eyes	53
2.6. WiseChoise.net.....	54
2.7. Parental Lock Guard.....	54
ЗАКЉУЧАК	56

I УВОД

Масовна употреба рачунарске технологије, као неизоставни део савременог доба, донела је многе промене у свакодневном животу већине људи на планети. Те промене тичу се скоро свих аспеката живота (посао, породица, путовања, слободно време), а за последицу су имале промену у свим сферама комуникације. Комуникације у сваком могућем облику, како на оном основном интерперсоналном нивоу, тако и глобално.

Интернет је нешто без чега се данас не може замислити свакодневни живот. Интернет користе готово сви, само у различите сврхе. Дијапазон примене креће се од употебе у пословне сврхе до тога да се користи само за забаву. Из дана у дан све више људу, различитих животних доби, користи Интернет. Тако га све више користе и деца.

Појављивање Интернета има доста предности, као што су: олакшана комуникација међу људима, лакше и брже образовање, бржи проток информација итд. Али поред тога Интернет је својом појавом донео и доста друштвених проблема. Данас се са тим проблемима не сусрећу само одрасли већ и деца.

Последњих година посебно је порасла забринутост за дечију безбедност на Интернету. У нашој савременој ери, сведоци смо колико се зла од стране људске руке дешава сваки дан, а Интернет је знатно омогућио ширење злочиначких дела. Интернет омогућава приступ великом броју садржаја без икакве контроле и ограничења. Анонимност је нешто што омогућава различитим профилима људи да покажу своје лоше стране и сакрију своја лоша дела. Због тога друштво данас више него икада мора бити свесно лоших страна које је Интернет донео како би се пронашли ефикасни начини заштите.

Посебно је значајно заштитити најмлађе кориснике Интернета. Они не би смели да имају лак приступ свакој врсти садржаја. Ту посебна улога припада родитељима, који су задужени за контролу онога што њихова деца претражују. Деца рачунар користе највише проводећи време на Интернету. Питање је шта тачно раде тамо и колико је то добро по њих? Истраживања показују да деца најчешће користе Интернет како би играли игрице и слушали музику. Ипак постоје разлике у томе шта деца најчешће раде на Интернету према узрасту. Она мало старија деца ипак користе Интернет за комуникацију са другим људима, а управо се ту крије низ опасности.

С обзиром на широку употебу Интернета међу млађом поулацијом неопходно је сагледати и негативне стране њихових активности на Интернету. Посебан проблем је што деца лако откривају личне податке јер немају развијену свест о опасностима које их вребају са друге стране екрана. Те опасности у савремено доба увећане су и појавом друштвених мрежа којима приступају све млађи корисници.

Главна улога у заштити деце на Интернету припада свакако родитељима. Они су ти који морају да воде рачуна о томе које сајтове посећују њихова деца и какви садржаји долазе до њих. Посебно треба да прате са ким деца разговарају и размењују своје податке, слике итд. Забрињава податак да надзор над децом, док користе Интернет, готово и не постоји. Не треба посебно да се истиче колико непримерених садржаја постоји на Интернету, који нису примерени ни одраслима а камоли деци. Ту су и додатни проблеми попут злостављања деце, штетни програми као и ништа мањи проблем злоупотребе деце у порнографске сврхе, злостављање деце од стране педофила, трговину људима и слично.

Тема овог рада су и друштвене мреже, као феномен који не губи на популарности и чија експанзија не посустаје, са свим предностима и недостацима које са собом носе. Чињеница да се број корисника свакодневно повећава, а зависност, углавном млађе популације, чини да се о друштвеним мрежама не размишља као о феномену. Оне су у толикој мери саставни део наше свакодневице, да се неретко питамо: “Беше ли живота пре фејсбука?”

Друштвене мреже су постале не само популарне када је спајање људи он-лине путем у питању, већ и императив савременог пословања. Готово да не постоји ни једна добра компанија која нема свој профил или страницу на некој од друштвених мрежа. Људи све више времена проводе за компјутером и на Интернету, тако да се може рећи да се тржиште преселило на ово поље. Будућност сваког успешног пословања налази се на Интернету. Друштвене мреже синхронизују све оно што је једном кориснику потребно, информације, могућност размене податаке и могућност коментарисања и исказивања свог мишљења.

У поглављима која следе биће више речи о неколико најпопуларнијих друштвених мрежа у свету. Индикатор те популарности, свакако је број корисника. Циљ је да се систематизују знања и чињенице, истакну предности, али и да се укаже на неке опасности и ризике које овај вид комуникације носи, као и Интернет уопште.

II РАЗВОЈ ДЕТЕТА И ИНТЕРНЕТ

1. Рачунар – „Играчка“ или потенцијална опасност!

Рачунар данас представља средство масовне комуникације. У рукама детета, у најмлађем узрасту, рачунар је обично средство за игру. Употребом рачунара у најмлађем добу, дете обликује специфичан модел понашања на најразличитијим нивоима. То се односи на понашање у породици и најближем окружењу па до односа према другој деци и комуникацији са њима.

„Социјализација детета, која почиње у породици, наставља се током целог живота под утицајем социјалне средине, кулуре у којој дете живи и развија се, затим предшколске па школске институције, као и вршњака са којима су деца у непосредним активним интеракцијским односима. Уз све то, изразито велику улогу имају и масовни медији и средства масовних комуникација као што су књиге, часописи, дневна штампа, телевизија, Интернет, игрице, пропаганда и друго”.¹

Родитељима је често тешко да схвате разлике између њиховог одрастања и одрастања њиховог детета, јер су они у свом детињству знатно више времена проводили на отвореном простору, далеко од медија. Данашња деца (посебно деца која живе у градовима) живе у другачијем окружењу од оног у ком су одрасли њихови родитељи. Они знатно мање времена проводе у дружењу са другом децом и све више времена проводе испред екрана, било телевизијског било рачунарског. Може се рећи да данашња деца живе у дигиталној ери, а питање које се намеће је: како то утиче на њихов развој?

Дечији мозак није развијен као мозак одраслог човека и сваки утицај који долази до детета утиче на обликовање његове личности. Поједини истраживачи указали су на то да ће се одређени делови дечијег мозга развијати у зависности од дечијих активности. Тако ће дете које је константно у покрету боље развити моторне вештине, а оно које седи испред рачунара биће далеко спорије и трапавије од детета које је у покрету.

Дуготрајно седење испред рачунара може да остави последице и на физички развој детета у смислу да може доћи до оштећења кичме или вида. Осим тога, може доћи и до отуђења од друге деце. Такво отуђење касније може да проузрокује пороблеме са социјализацијом. Такође може доћи до поремећаја пажње детета, импулсивности као и неспособности одлагања задовољења жеље и неких облика високофункционалног аутизма. У старијем узрасту проблем је и зависност од комјутерских игара, социјалних мрежа, коцкања итд.

¹ Преузето са : <http://prevencijaporemecajaponasanja.blogspot.rs/2013/07/drustvene-sredina-i-ponasanje-dece-i.html>

Још један проблем, на који указују стручњаци и лекари, је утицај електромагнетног зрачења на здравље детета. Данас су деца веома изложена овом типу зрачења. Посебно са повећаном употребом „смарт телефона”, који у великој мери могу да замене рачунар и на којима деца проводе добар део свог времена. Електромагнетно зрачење може да доведе до поремећене функције ендокриног и репродуктивног система као до појаве појединих врста канцера. Последице овог зрачења нису видљиве одмах али су у толикој мери опасне да стручњаци упозоравају на њих све више.

Родитељима је тешко да схвате да је за данашњу децу непојмљиво да одређене информације и забаву траже у библиотекама као што су то они некада радили већ да то чине на Интернету. Ипак морају да се потруде да упознају свет своје деце и њихов начин одрастања. Да се информишу о негативним последицама прекомерене употребе Интернета и начинима заштите физичког и психичког развоја и здравља детета.

У већини случајева игрице које користе деца поропагирају насиље и нетолерантан однос према другој деци и одраслима, па дизајн самих игрица а и сам њихов концепт нису примерени психичком профилу детета. Дете у том узрасту насиље схвата као шаблон понашања и потом почиње активно да га примењује у свом животу.

Раније су играчке за дете биле извор забаве, а при том су стварале услове за самостално стваралаштво и правилан духовни и морални развој. Пошто деца данас све више користе компјутерске игре уместо играчака то значи да и саме игре треба да поседују такве особине. Међутим мало је таквих игрица, а највише оних која у деци буде најгора људска понашања. Свако дејство које дете прими кроз игру неизбежно ће се реализовати у стварности на неки начин. Онако како дете поступа у игри, било да је то хумано или нехумано, а што зависи од саме игре, тако ће поступати и у стварном животу. Дете се обликује кроз игру, а рачунарска игра је такође игра на нешто софистициранијем нивоу. Док остале игре развијају машту, неопходну за правилно поимање живота, дотле рачунарске игре ту исту машту спутавају, јер намећу детету маштања ствараоца игара која нису његова али која дете после извесног времена схвати као своја маштања.

Још од малих ногу деца се кроз рачунарске игре навикавају на Интернет. Тиме Интернет постаје саставни део њиховог живота, нешто, што се подразумева. Путем Интернета деца се повезују са својим вршњацима, другарима из разреда и осећају се као део шире друштвене заједнице. Ово осећање се додатно поспешује постојањем Интернет сервиса за ћаскање, сервисима за размену порука односно мејлова, или кроз све популарније друштвене мреже (facebook, youtube itd).

Као средство за учење и образовање сваке врсте, ширење идеја и пропагирање акција које могу допринети бољитку, Интернет је перфектан медиј. „Социјалне мреже, као што су Facebook (www.facebook.com), Twitter (www.twitter.com) и др., имају бројне предности

за ученике, као што је помагање у започињању и одржавању пријатељства, практиковање писања и читања“.²

Међутим, постоји и друга страна Интернета. У тој комуникацији, сви који у њој учествују, а највише деца, лакше постају неопрезни и одају своје ставове и размишљања него да се та комуникација одвија у једном, физички засебном простору. Ова чињеница у многоме нарушава све оно добро што Интернет са собом доноси и уноси немир у друштвено активне на Интернету.

„Нове технологије и развој Интернета донели су са собом нове изазове у свим сферама друштва. Изузетак, нажалост, није ни насиље које је прешло границе физичког окружења и проширило се у виртуелно, нарочито код деце и младих. Специфичности комуникације у виртуелном окружењу, гледано кроз призму важности коју млади придају свом виртуелном идентитету и репутацији, чине овај вид злостављања све распрострањенијим и врло опасним по психолошки профил жртве злостављања. Виртуелно злостављање је код младих најраспрострањеније у виду вршњачког злостављања. Углавном га спроводи особа из социјалног окружења жртве, која или жртву лично познаје, или то ради у договору са неким ко жртву познаје. Осим тога, деца могу бити и жртве непознатих насилника из виртуелног рачунарског окружења и педофила који жртве проналазе на Интернету. У случајевима вршњачког злостављања, малтретирање у виртуелном окружењу често је индикатор постојања малтретирања у реалном животу. Будући да је у питању нов и недовољно проучен тип злостављања, он често бива игнорисан од стране надлежних институција, што због непознавања проблема, што због непостојања развијених механизма превенција и интервенција“.³

Са развојем технологије и Интернета, број младих који користи Интернет за комуникацију и социјално је активно на њему, увећава се из дана у дан. Додатно повећање броја корисника десио се са појавом паметних телефона (смарт), који су од Интернета направили инстант забаву, доступну у сваком тренутку и на сваком месту. Истраживање које су спровели Лехарт, Меден и Хитлин (2005) наводе да 87% деце у САД старости од 12 - 17 година користи Интернет свакодневно, а 45% поседује мобилни телефон. Ситуација није знатно другачија ни у нашем окружењу. Анкета Ебарт консалтинга рађена у Србији током 2010., намењена родитељима основаца и средњошколаца, показује да преко 60% деце користи Интернет два или више сати свакодневно.⁴

Такође, истраживање Министарства за телекомуникације и информационо друштво спроведено током 2009. и 2010. године, на 509 ученика основних и средњих школа, у 16 градова у Србији, показало је да 73% испитаника има налог на најпопуларнијој друштвеној мрежи Фејсбуку, а да је 31% ученика одговорило да њихови родитељи нису

²Ана Ковачевић, „Коришћење техника вештачке интелигенције у откривању сајбер насиља“

³Ана Ковачевић, „Коришћење техника вештачке интелигенције у откривању сајбер насиља“

⁴Према: .. Упитник за родитеље основаца и средњошколаца, агенција Ебарт

<http://www.tvojstav.com/input/smd0z2RptdzOiOw4rg5v>

узнати са њиховим активностима на Интернету. У релативно кратком периоду, онлајн окружење је од комуникационог алата постало изузетно битан друштвени контекст за младе и простор у коме се одвија велики проценат њихове свакодневне интеракције.⁵

Из дана у дан границе физичког и тзв. „виртуелног” света постају све нејасније, а различите свакодневне појаве и понашања добијају своје онлајн форме, отварајући тиме низ нових питања и дилема како за саме кориснике Интернета тако и за професионалце из области психологије, права, социологије и социјалне заштите. Имајући у виду степен коришћења информационих технологија од стране деце и младих и често недовољно познавање онлајн окружења, начина и могућности интеракције и комуникације на Интернету од стране родитеља и наставника јасно је због чега је сигурност деце и младих на Интернету све актуелнија и битнија тема. Интеракције деце са непознатим лицима и заштита од Интернет предатора и педофила области су које привлаче највише пажње – са друге стране, мање пажње је посвећено далеко чешћем проблему вршњачког насиља на Интернету и последицама истог које у неким случајевима могу бити и фаталне по жртву.⁶

2. Проблеми у коришћењу интернета

Теоријска објашњења која прате традиционално и малтретирање у виртуелном свету су у основи потпуно иста. Бројни научници су истраживали карактеристичне особине личности типичне за насилника и за жртве. Могуће је направити типичне психолошке профиле насилника и жртве. Типичан насилник показује тенденције ка агресивном понашању и има јаку потребу за доминацијом и низак ниво емпатије. Типичне жртве, међутим, показују нижи ниво самопоштовања, подложнији су депресији и обично су физички слабије од насилника, нарочито када су у питању дечаци. Оваква истраживања рађена на насилницима и жртвама у случајевима рачунарског злостављања дала су врло сличне резултате.

По чему је онда сајбер злостављање другачије од малтретирања у стварном животу, а некада и посебно опасно по жртву? Традиционално вршњачко малтретирање је увек било ограничено физичким простором. Одвијало се у школи или школском дворишту односно тамо где се деца окупљају. У таквој ситуацији жртва је увек могла да пронађе место које би била сигурна. Сигурност се налазила код куће или у неком другом простору који није доступан насилнику или насилницима. Међутим, уз тренутни развој технологије, мобилне и смарт телефоне и свуда доступан Интернет, жртве су често изложене континуираном малтретирању. Жртва више не може да пронађе свој сигурни простор коме насилник неће

⁵ Према: Истраживање: Безбедност деце на Интернету. Министарство за телекомуникације и информационо друштво (2009). <http://www.kliknibezbedno.rs/>

⁶Ruedy, M. (2008). Repercussions of My Space teenage suicide: Should anticyberbullying laws be created? North Carolina Journal of Law and Technology. 9(2), (323-346).

моћи да приступи, а то је пропраћено додатним стресом који је изазван осећајем да немају где да се сакрију и побегну од злостављања коме су изложени.

Различити медији пружају велики број различитих могућности за сајбер малтретирање. Претње или непријатне поруке и мејлови, видео, фотографије и СМС поруке могу се данас слати путем мобилних телефона, смарт телефона или рачунара. Поред тога, друштвене мреже представљају посебно плодно окружење за различите типове сајбер малтретирања. Додатни фактор који сајбер малтретирање чини у једном смислу и опаснијим од класичних типова вршњачког злостављања је потенцијално увећани број сведока сајбер малтретирања.

Према Смиту „јавно понижење коме је жртва на тај начин изложена може појачати утицај и психолошко - емотивну штету коју сајбер малтретирање наноси жртвама, производећи разарајући ефекат на перцепцију себе и самопоуздање, и изазивајући депресију и суицидне идеје”.⁷ Осим тога, онлајн окружење не пружа довољно повратних информација о реакцијама жртве, што код насилника смањује осећај да наноси истинску емотивну и психолошку штету жртви, смањује степен самоконтроле и регулисања насилничког понашања што знатно отежава заустављање малтретирања.

Ако имамо у виду наведене чињенице, не треба да нас чуди да је у протеклих неколико година малтретирање путем Интернета постало једна од врло актуелних тема међу стручњацима у области правне и социјалне заштите у свету. Пошто је у САД дошло до неколико самоубистава која су настала као резултат вишемесечног малтретирања од стране вршњака, почеле су да се воде интензивне расправе међу правним стручњацима о увођењу могућих законских санкција против сајбер малтретирања.

Поред тога, сајбер злостављање може лако да се премести и у реалност, и обрнуто – деца која су малтретирана у школи, комшилуку или неком другом реалном простору могу бити, такође, злостављана и у виртуелном свету. Смит сматра да се модели понашања пребацују из физичког у виртуелни свет, и да ће традиционални насилници, такође, бити сајбер насилници, а традиционалне жртве – сајбер жртве.

Учесталост сајбер малтретирања је у порасту глобално и ово питање постепено постаје важан друштвени проблем. Како комуникационе технологије постају све интегрисаније у животима младих тако су и могућности њихових злоупотреба све веће. У последњих неколико година и у Србији је забележен пораст овог вида вршњачког насиља. У Националној стратегији за превенцију и заштиту деце од насиља наводи се да је „развој савремених комуникационих технологија довео до пораста насиља коришћењем информационих технологија: поруке послате електронском поштом, СМС-ом, ММС-ом, путем веб-сајта, четовањем, укључивањем на Интернет форуме”.⁸

⁷Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376–385.

⁸Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља, 2008.; 17

Из наведеног је очигледно постојање потребе за развијањем адекватних система превенције сајбер злостављања као и механизма за интервенцију у постојећим случајевима на свим институционалним нивоима. Родитељи би требало да схвате да опасност од Интернета вреба у сваком тренутку, на сваком месту, широм света. На подручју земаља бивше Југославије и њених суседа – у великој мери су активне секте и групе за трговину децом које нуде добре сезонске послове и зараде, могућност успеха и томе слично.⁹

Родитељима треба да постане јасно да дете не може бити остављено надзору рачунарског програма јер су они једина одбрамбена мера у борби против напада на децу путем Интернета. Основни проблем код злоупотребе деце путем Интернета је недостатак јасне представе код родитеља о Интернету и могућностима његове злоупотребе.

Овде треба нагласити да приликом коришћења Интернета постоји низ скривених замки које представљају реалну опасност и којих се треба чувати јер веома често могу изазвати последице несагледивих размера.

Колико често деца користе Интернет толико често и не преаве разлику између виртуелног и стварног света. Ни деца, а ни родитељи не схватају да на Интернету нема приватности. Родитељи често говоре: „Нека се деца уче да раде са рачунарима, требаће им“, или „Боље да се играју овде, него да лутају по улицама“. Такав став долази из незнања да понекад постоји више опасности у кући, за рачунаром него на улици.

Дефинитивно је дошло време да се преиспитамо где је заиста безбедност деце већа, уз Интернет или на улици. У свету одавно постоје проблеми са злоупотребом Интернета. Такви проблеми задају муке полицији великих светских градова константно. Међутим постоји и податак да је нпр. током 2006. године у Србији на овај начин страдало 30 малишана. Иако наша земља касни са развојем технологије за другим светским земљама ипак и код нас насиље путем Интернета узима све више маха.

Посебне муке полицији задаје непостојање јасне дефиниције Интернет насиља. „Искоришћавање Интернета с намером присиљавања и уцене свакако да подлеже дефиницији насиља или злостављања. У ову врсту злоупотребе могу да се уброје и ВЕБ - садржаји са неадекватним информацијама и дистрибуцијом законски недозвољеног материјала (у блажој варијанти ту спадају музика и филм, док тежа подразумева порнографију, педофилију и комуникацију са циљем искоришћавања, малтретирања и злостављања). Злоупотреба Интернета не односи се само на најчешћу асоцијацију која се јавља у вези са овим термином, порнографију. Сајтова са штетном тематиком – попут самоубистава, анорексије, отмица, абортуса, нацизма, дроге, итд. – има на десетине хиљада у свету”.¹⁰

⁹Преузето са :http://osboskovic.edu.rs/dev/gimnazija/sites/default/files/zloupotreba_interneta_1.pdf

¹⁰Преузето са: http://osboskovic.edu.rs/dev/gimnazija/sites/default/files/zloupotreba_interneta_1.pdf

Сајтови који су веома опасни по физичко и психичко здравље деце су они на којима се могу пронаћи одређени „корисни“ савети. Такви савети се односе на препоруке разних врста дијета, вежбања и здраве исхране. Овакви сајтови су посебно опасни јер не привлаче посебну пажњу али својим неадекватним текстовима који садрже непроверене чињенице знатно могу да утичу на малолетнике. Последице оваквих савета су физичке повреде и разне врсте болести, а у најгорем случају може доћи и до смрти. Негативне последице претеране употребе Интернета код детета могу настати и на психичком и физичком плану. Иако дете не трпи насиље на Интернету оно може да постане неспретно у комуникацији са другима у стварном свету, да се отуђи од родитеља и вршњака. Такође постоји опасност од проблема са физичким развојем детета. Јер дете треба да расте и да се развија кроз игру, спортове и активности, а тај развој може бити ометен претераним седењем испред рачунара.

Данас су у свету веома актуелна питања о правима и слободама људског мишљења и говора. Управо су таква права омогућила постојање некоректних садржаја на Интернету посебно на WEB - порталима. WEB портали са нелегалним садржајима попут нацистичких, секташких и порнографских садржаја функционишу илегално али јавно и нуде различите облике менталног злостављања.

Правне норме овде постају неделотворне и због права на слободу мишљења и говора не спречавају се овакве врсте злоупотреба. Родитељи постају немоћни пред оваквом врстом садржаја. Аутори WEB - портала не сnose никакву одговорност јер они не приморавају друге да посећују њихове портале нити да читају илегалне садржаје, чиме се аутоматски скида одговорност са аутора оваквих WEB - портала.

Проблем је и то што је већина деце данас компјутерски писменија од својих родитеља, па је родитељима тешко да уђу у траг томе које портале и какве садржаје деца читају.

Овде се поново намеће неопходност боље информисаности родитеља и веће упућености у проблеме које са собом доноси употреба Интернета. Јер уколико се родитељи не упуте у те проблеме, како ће онда да упуте и заштите своју децу од штетних утицаја. Потреба подизања свести код родитеља о овој теме из дана у дан све је већа.

Неопходно је да се ради на развоју националне стратегије за борбу против насиља путем Интернета и то на нивоу сваке појединачне државе. У свету се већ увелико ради на развоју и примени оваквих стратегија али ситуација у нашој држави не обећава пуно.

III ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА

1. Национални оквири

Правни систем Републике Србије кривично дело злостављања и искоришћавања деце и путем Интернета регулише Кривичним закоником. Члан 185б Кривичног законика-Искоришћавање рачунарске мреже или коминукације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу наводи да извршење кривичних дела:

1. Силовања (члан 178, став 4),
2. Обљубе над немоћним лицем (члан 189, став 3),
3. Обљубе над дететом (члан 180, став 1 и 2),
4. Обљубе злоупотребом службеног положаја (члан 181, став 2 и 3),
5. Недозвољеним полним радњама (члан 182, став 1),
6. Подвођење или омогућавање вршења полног односа (члан 183, став 2),
7. Посредовања у вршењу простиуције (члан 184, став 3),
8. Прикривање, прибављање и поседовање порнограског материјала и искоришћавање деце за порнографију (члан 185, став 2) и
9. Навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама (члан 185а),

користећи рачунарску мрежу или комуникацију другим техничким средствима договори са малолетником састанак и појави се на договореном месту ради састанка, казнице се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном. Ако је ово дело учињено према детету казниће се затвором од једне до осам година.¹¹

Најважније измене су да се по први пут у Кривичном законнику Републике Србије као кривично дело сматра поседовање и прибављање фотографија, аудио-визуелних записа или других предмета порнографске садржине настале искоришћавањем малолетног лица.

Према Конвенцији о компјутерском криминалу из 2001. године коју је наша држава ратификовала и применила у свом Кривичном законнику и конвенцијама које се баве заштитом права детета, овај проблем стављен је у жижу интересовања европске и светске јавности, а у појединим државама је проглашена приоритетом бројем један када је у питању компјутерски криминал и организовани криминал уопште. Код нас се као извршиоци ових кривичних дела јављају лица из свих друштвених структура, тако да не постоји профил извршилаца ових кривичних дела у том смислу. Мотиви за извршење ових

¹¹ Кривични законик (Сл. гласник РС бр. 85/2005)

кривичних дела су такође широког спектра и предмет су психолошког профилисања извршилаца у зависности од случаја до случаја. Један од релевантних докумената за заштиту деце од насиља је и Општи проткол за заштиту деце од злостављања и занемаривања који је усвојила Влада Републике Србије.

2. Међународни оквири

Сви облици насиља, злостављања, злоупотреба и занемаривања деце, којима се угрожава или нарушава физички, психички и морални интегритет личности детета, представљају повреду једног од основних права детета наведених у Конвенцији Уједињених нација о правима детета, а то је право на живот, опстанак и развој. Доношењем Закона о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима, држава се обавезала да преузме мере за спречавање насиља у породици, институцијама и широј друштвеној средини и да обезбеди заштиту детета.

Одредбе Конвенције односе се на заштиту детета од:

1. физичког и менталног насиља, злоупотребе и занемаривања (члан 19);
2. свих облика сексуалног злостављања и искоришћавања (члан 34);
3. отмице и трговине децом (члан 35);
4. свих других облика искоришћавања (експлоатације) штетних по било који вид дететове добробити (члан 36);
5. нехуманих и понижавајућих поступака и кажњавања (члан 37).¹²

¹² Закон о ратификацији конвенције Уједињених нација о правима детета („Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори“ бр. 15/90 и „Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори“ бр. 4/96 и 2/97)

IV НАСИЉЕ НА ИНТЕРНЕТУ

Да би насилник приступио деци путем Интернета неопходно је да задобије поверење детета. Један је од начина неприметног врбовања ради стицања поверења су позиви на учешћа у разним квизовима и играма.

Комуникација путем Интернета са потенцијалном жртвом може да се изводи активном и пасивном методом. Комуникација пасивном методом и утицаји изводе се путем WEB - портала са нелегалним садржајима. На пример, сајтови које користи велики број људи и који имају забавне садржаје, обично имају додатке на којима се може гласати за еротску слику неке девојке или нешто слично. Активна метода се односи на слање електронских порука, а такве поруке имају присан тон и садрже лично обраћање.

Кад су деца у питању, начини приступа најчешће подразумевају различите облике лажног представљања и комуникације са виртуелним другаром који је сличних година као и дете које се врбује. Тај виртуелни другар пружа вид „утехе“. Када се стекне дететово поверење приступа се слању фотографија, упућивање на WEB – портале, а све са циљем заказивања личних контаката. Када дође до личног контакта дете се присиљава и уцењује на одређену активност. Такве активности не морају бити само блудне радње већ могу бити и приморавања деце на крађе, преваре итд.

Врло је забрињавајући податак по коме је у само једној години на Интернету, са подручја Србије и Хрватске уклоњено на десетине видео материјала у режији деце од 12 – 16 година. Деца у школама данас и сама постају злостављачи и уцењивачи (такозвано вршњачко насиље преко Интернета и мобилних уређаја), док одговорна лица нису сигурна шта могу да учине да би се то спречило.¹³

Раније су Chat rooms биле идеалан алат злонамерника – директна комуникација коју они омогућавају одаје многе тајне и наводи наивну децу на активности које им иначе не би падале на ум. „Дете не зна и не може да зна ко се налази са друге стране, а то често могу да буду одрасли људи. У својој наивности и жељи да се упозна с вршњацима из других крајева и земаља, дете сасвим искрено и наивно пружа информације о себи, својим годинама, узрасту, полу, месту боравка, школи и свему другом. Путем соба за разговор педофили могу да сазнају све о својој потенцијалној жртви: куда се креће, шта воли, какав јој је распоред часова у школи, у каквим је односима са родитељима, браћом и сестрама, и слично... педофили чак и не морају да се активно укључе у разговор, могу сасвим неометано и скривено да прате разговор међу децом и да на тај начин прикупе за себе неопходне информације. Међутим, са развојем друштвених мрежа, собе за разговор губе на популарности међу широким масама. Али то не значи да је проблем нестао јер су се, као и њихове жртве, педофили пребацили на друштвене мреже (фејсбук, твитер...)”¹⁴

¹³Преузето са: http://osboskovic.edu.rs/dev/gimnazija/sites/default/files/zloupotreba_interneta_1.pdf

¹⁴Преузето са: http://osboskovic.edu.rs/dev/gimnazija/sites/default/files/zloupotreba_interneta_1.pdf

Раније су педофили били приморани да одлазе на места где има деце, као што су паркови, игралишта, школе. На таквим местима они би посматрали децу, пратили их, запиткивали и слично. Таквим понашањем излагали су се ризику да буду примећени и ухваћени од стране родитеља или полиције. Међутим такав ризик отклоњен је појавом Интернета, јер им Интернет омогућава анонимност са једне страна и лакши приступ деци и њиховом свету забаве са друге стране.

Тактика коју примењују педофили састоји се у постепеном придобијању дететовог поверења. То се постиже тако што педофил уверава дете да му је он искрен пријатељ и да су дететове тајне, поверене њему, сигурне. Све то ради се са циљем да се једног дана педофил и његова жртва сретну лично.

„Нека истраживања у Америци показују да 19% деце која се служе Интернетом бива изложено разним врстама сексуалних порука. Ризику су највише изложена деца од 12 до 17 година која користе себе за разговор, и, наравно, она која притом разговарају са странцима.

Искуство једне виртуелне девојчице показује да је она за осамдесет сати проведених у собама за разговоре била 162 пута сексуално узнемиравана и позивана на блудне радње. „Једна виртуелна девојчица провела је укупно осамдесет сати за месец дана у једној соби за разговоре на Интернету. Без било каквог истицања своје личности и без приказивања фотографије, она је успела да оствари преко 412 контакта (не на своју иницијативу) са 398 особа мушког пола. Оно што спада у сексуално узнемиравање десило се 162 пута, 24 пута била је изложена сексуалним фантазијама, а 6 пута јој је отворено нуђен новац за сексуалне услуге. Сличну анализу обавила је и организација АСТРА са приближним поражавајућим резултатима, где је један мушкарац из Македоније њиховој измишљеној „девојчици“ нудио да преко лета ради у његовом кафићу, уз низ сугестија да ништа о томе не каже својим родитељима и да се она ништа не брине, јер ће при том јако добро зарадити. Овакви случајеви, јасно је, потенцијално воде ка регрутовању у ланац трговине људима. Родитељи и васпитачи имају највећу одговорност у васпитању и образовању деце, чији би интереси требало да буду њихова основна брига. Појединачне мере борбе против злостављања нису давале жељене резултате на глобалном нивоу, али и такве мере могу спасити дете или његовог другара - другарицу“.¹⁵

1. Сексуално насиље

Сексуално узнемиравање представља широко распрострањени друштвени феномен који се јавља у свакодневним комуникацијама. Највећи број жртва ове врсте узнемиравања су жене, затим мушкарци, хомосексуалци и деца. Најшире посматрано, сексуалио узнемиравање представља насилнички чин усмерен против особе, који подразумева

¹⁵Преузето са: http://osboskovic.edu.rs/dev/gimnazija/sites/default/files/zloupotreba_interneta_1.pdf

различита понашања од сексистичке дискриминације до сексуалне агресије. Родно засновано насиље подразумева непожељне вербалне и визуелне коментаре и примедбе које вређају појединца на основу пола/рода или који има за циљ да изазове негативне емоције (нпр. постављање порнографских слика у јавности или на местима где се то сматра увредљивим, причање шовинистичких вицева, примедбе које су родно деградирајуће и сл.). Нежељена сексуална пажња односи се на понашање које је нежељено и за које не постоји повод, а којим се експлицитно исказују сексуалне жеље или намере усмерене ка некој особи (нпр. сексуално експлицитни коментари и понашања, зурење у делове тела друге особе итд.). Сексуално задовољење подразумева вршење физичког и/или психичког притиска на неку особу како би се она натерала на „сексуалну сарадњу“ (нпр. нежељено физичко додиривање, нуђење новца за нежељени сексуални однос, претња у циљу остваривања сексуалног односа и сл.). Све три врсте сексуалног узнемиравања које постоје у реалном свету постоје и у сајбер простору, али се, због виртуелне природе сајбер простора, већина узнемиравања изражава у облику родно заснованог злостављања и нежељене сексуалне пажње. Сексуално задовољење ретко постоји у сајбер простору, услед немогућности физичког контакта. Узнемиравање и сексуално узнемиравање посредством Интернет мреже може да се састоји и од слања претњи и порука које имају за циљ да узнемире или повреду особу којој су послате. Ова врста узнемиравања може да подразумева и слање претњи силовањем, фотографија жена које су задављене, објављивањем адреса кућа у којима жене живе саме. Скривена порука која се шаље милионима корисника Интернета представља у ствари позив на нежељену комуникацију и на напад. Поједини аутори сексуално насиље на Интернету деле на следеће облике:

Родно засновано злостављање у сајбер простору представља веома честу појаву која може да се манифестује кроз различита понашања - кроз активне или пасивне вербалне облике злостављања или активне или пасивне графичке облике злостављања.

Нежељена сексуална пажња у сајбер простору обично подразумева непосредну, личну, вербалну комуникацију између злостављача и жртве, а манифестује се кроз поруке у којима се директно помиње секс или сексуалност (нпр. поруке које се односе на полне органе жртве, њен сексуални живот, њене интимне садржаје и сл.); као и на инсинуације или провокације сличне природе. За разлику од родно заснованог насиља, нежељена сексуална пажња има за циљ да доведе до извесног сексуалног контакта између злостављача и жртве, било у виртуелном или у личном контакту. Суштина је да је овакав контакт за жртву насилан, тј. да га жртва не жели. Оваква дела у сајбер простору се најчешће дешавају преко друштвених мрежа, јавних форума или у причаоницама, али и у приватним електронским комуникацијама између злостављача и жртве. Мотив злостављача јесте да са жртвом првенствено успостави неку врсту сексуалне повезаности, али мотив такође може да буде доношење емотивне патње жртви, намерно злостављање и сл.

Сексуална принуда преко Интернета подразумева употребу различитих средстава доступних на друштвеној мрежи или Интернету уопште у циљу успостављања сексуалног контакта са жртвом која овај акт сматра нежељеним и насилним. Иако је коришћење физичке принуде у виртуелном простору немогуће, жртва може да претње које добија

схвати као реалистичну физичку принуду. Експлицитне претње могу да буду извор велике забринутости за жртву. Многи аутори сматрају да је овај вид сексуалног узнемиравања најсличнији прогањању путем Интернета и да неретко може да прерасте у овај облик злостављања.

2. Прогањање преко Интернета

Појам прогањања и интернет прогањања. Понашања попут прогањања и сексуалног узнемиравања увек су се стварном животу везивали искључиво за близак физички контакт насилника и жртве: жртва се прогони "из близине", а прогонитељи желе да их жртва види и буде свесна њиховог присуства. Међутим, на Интернету, близина добија ново значење јер у виртуелном свету корисници имају илузију близине иако су физички удаљени. Осећај реалне, физичке близине насилника и жртве је поткрепљен чињеницом да друштвене мреже у профилима својих корисника најчешће садрже информације о локацији боравка, распореду активности и месту последњег логовања корисника, што потенцијалном ухидитељу помаже да одреди физичку локацију корисника. Прогањање и сексуално узнемиравање путем Интернета представљају велики, у Србији још увек правно нерегулисан проблем, који у потпуности релативизирају питање близине.

Појам прогањања путем Интернета (сајбер прогањање, енгл. cyber stalking) још увек није потпуно прецизно одређен и усаглашен у теоријским и истраживачким радовима. Шире дефиниције сајбер прогањања се односе на прогањање путем свих средстава информационе и комуникационе технологије, не само путем Интернета. Прогањање представља нежељену и злонамерну комуникацију, оштећење туђе имовине и физички или сексуални напад на неку особу, који је интензиван и нежељен и изазива страх.

Прогањање путем коришћења Интернет мреже дефинише се као упорно и циљано злостављање појединца путем електронских начина комуникације или као употреба нових технологија у циљу прогањања неке особе. Овакво понашање може да буде само "виртуелно" и ограничено само на онлајн комуникациони простор, али се може пренети из "виртуелног" у "стварни" свет и тада представљати увод у најопасније облике виктимизације. Постоје аутори који сматрају да је сајбер прогањање наставак физичког прогањања.

Према другој дефиницији појам Интернет прогањања у највећој мери се односи на употребу Интернета, електронске поште, било ког облика електронске комуникације којом се ствара криминални ниво застрашивања, злостављања и осећања страха код једне или више жртава. Овакво понашање може да варира од безбедних али досадних порука па до потенцијално опасних и смртоносних сусрета прогонитеља и жртве.

Најчешћи појавни облици интернет прогањања су:

1. Нежељена комуникација жртве са прогонитељем - слање нежељених електронских порука путем електронске поште, причаоница, форума па чак и мобилних телефона представља окосницу Интернет прогањања и његов најчешћи вид. Прогонитељ остаје анониман јер може да користи анонимне Интернет адресе и адресе електронске поште, а лакоћа и брзина Интернет комуникације омогућава прогонитељу да жртву засипа нежељеним порукама.
2. Објављивање/чињење доступним личних података о жртви - велики број информација се свакодневно добровољно пласира на Интернет преко различитих друштвених мрежа. Лакоћа којом је могуће објављивати личне податке о себи на Интернету је плодно тло за активности прогонитеља којима је циљ да понизе или застраше своје жртве.
3. Напад на компјутер жртве - прогонитељ, који је технички образован, путем злонамерног програма добија приступ рачунару жртве у циљу уништавања података, застрашивања или шпијунирања активности и кретања жртве. На овај начин, прогонитељ са сигурне удаљености може да контролише приступ информацијама, активностима, да брише и мења податке које жртва има у рачунару.
4. Сталан надзор над активностима жртве/стављање жртве под присмотру - надзор над жртвом је незаобилазан вид прогањања који је постао све заступљенији бројним техничким достигнућима. Сврха надзора може да буде двојака. Прво, надзор може да се спроводи у циљу прикупљања личних података о жртви, о људима са којима контактира, о свакодневном кретању. Друго, сврха надзора може да буде и буквално праћење кретања жртве, директним праћењем или праћењем и снимањем различитим дигиталним уређајима.

Правна регулатива Интернет прогањања. Прогањање путем Интернета последњих година привлачи све већу пажњу јер је глобално друштво почело све више да разматра и ствара механизме за решавање проблема различитих врста злостављања и виктимизације уопште. Иако су у теорији заступљена и мишљења да Интернет прогањање треба разликовати од „реалног“ прогањања, највећи број држава предвиђа само кривично дело прогањања.

Упркос ставу стручне јавности да Интернет виктимизација представља озбиљну и све већу претњу друштву данашњице, овај проблем се и даље не сагледава као злочин и кривично дело, већ као својеврсна „друштвена конструкција“. Бројне процене показују да је дело Интернет прогањања све озбиљнија и учесталија претња сигурности корисника Интернета са све чешћим трагичним последицама за жртве. Интернет преступници злоупотребљавају нове технологије како би стварали нове контакте и друштвене односе и на тај начин прекорачили све границе културе и морала пристојне комуникације.

Мали број држава у свету је својим законодавствима правно регулисало прогањања преко Интернета као кривично дело и углавном је реч о законодавству англосаксонског права.

У Кривичном законнику Републике Србије дела прогањања и прогањања преко Интернета нису предвиђена као посебна кривична дела. Уколико дође до ових криминалних понашања, могуће их је квалификовати у оквиру постојећег кривичног дела класичног криминалитета као што је угрожавање сигурности (чл. 138) уколико је угрожена сигурност неког лица претњом да ће се напасти живот или тело тог или њему блиског лица. Међутим, највише случајева прогањања путем Интернета врши се упорним слањем узнемиравајућих порука које у себи не морају да садрже отворено изражену претњу због чега се не могу квалификовати као кривично дело угрожавање сигурности. С обзиром на распрострањеност ове појаве и на законску нерегулисност, неопходно је да се у Кривичном законнику предвиди Интернет прогањање као посебно кривично дело у оквиру кога би се тачно прецизирале радње извршења и санкционисало такво понашање.

3. Злоупотреба деце

Напади на децу представљају најгори вид људске злобе, јер деца нису способна сама да се бране и требало бу да буду заштићена од свих нас. Нажалост број оваквих напада је из године у годину све већи. У свим овим нападима може се наћи, на први поглед, искрен наступ, излив емоција и саосећајност према потенцијалној жртви.

Истраживања су показала да на Интернету постоји велики број организација које се баве искоришћавањем деце. То су обично некаква предузећа, хуманитарне организације или невладине организације. Све те организације су легално регистроване са развијеним службама.

На сајтовима оваквих организација обично се нуде различите врсте помоћи хуманитарних организација или помоћи у смисли психолошке подршке. Таква помоћ се обично нуди деци разведених родитеља или деци са лошим материјалним статусом. Посебно су интересантне пословне понуде које нуде велике и наводно сигурне зараде. Међутим иза овако хуманих циљева и понуда обично се крију зле немаре, као што су врбовање деце за проституцију, трговину људима, органима или неки други вид искоришћавања жртава.

Постоје и анонимни сајтови које праве криминалистичке групе. За разлику од прве врсте сајтова иза којих стоје легалне организације, овде је пословање у потпуности илегално. Затим постоји и деловање појединаца који су најчешће психијатријски случајеви. Овакви појединци наступају директно у свом обраћању жртви како би остварили своје циљеве, најчешће сексуално злостављање. Неки од њих раде и са циљем сакаћења или убиства своје жртве и број оваквих случајева није уопште занемарљив.

У првом случају ради се о криминалистичким групама које се крију иза легалног деловања и њих је знатно теже открити, док у друга два примера најчешће кривична дела ове врсте спроводе појединци на ограниченим подручјима.

4. Трговина људима

„Трговина људима је међу првима у низу злоупотреба на Интернету. Ова трговина се најчешће врши путем пословних сајтова. На таквим сајтовима обично се налазе веома примамљиве понуде за добро плаћен посао у иностранству. Посетиоцима ових сајтова нуди се могућност да, уз мало труда са повериоцем посла и најчешће о његовом трошку, добију посао на одређено време. Обећања са ових сајтова се обично поткрепљују лажним уговорима и гаранцијама, не би ли све изгледало крајње уверљиво и веродостојно”.¹⁶

Жртва је обавезна да попуни формулар, који се налази на сајту. Тај формулар представља пријаву, са детаљним информацијама о свом материјалном, породичном и здравственом статусу. Путем тог формулара жртва открива у потпуности свој профил по којем ће се вршити даљи утицај. На основу пријаве врши се селекција кандидата који су погодни за трговину ове врсте. Када са листе пријава „отпадну“ ризични случајеви, са онима који су ушли у ужи круг организују се лични контакти.

На основу процене стања кандидата бирају се најслабији појединци, односно најлаковернији и они који не представљају потенцијалну опасност за даље активности. На крају се контактирају само они појединци који не представљају опасност и који су идеални кандидати у смислу да олако пристају на понуде за посао и без проблема крећу на пут. Таквима се наглашава да је неопходно да своје путовање и ангажовање држе у тајности јер наводно постоји велика заинтересованост баш за тај посао.

Жртве трговине људима најчешће су деца која потичу из породица са ниским материјалним и социјалним статусом. Они готово увек бивају одведена у иностранство где раде као јефтина радна снага при том су обично приморани да се баве и проституцијом. Приморавају се да остану у таквим условима тако што им се одузимају и пасоши и новац. Осим тога подлежу даљим уценама и застрашивањима, док постепено не постану робови.

5. Илегална трговина

„Поред трговине људима путем Интернета врши се и продаја и дистрибуција илегалних артикала, као што су медикаменти, наркотици, оружје и томе слично. Таква трговина је резултат деловања криминалних група, а ту спадају и секташке организације. Привлачење чланова остварује се преко понуда о брзој заради, али се већ по првом одрађеном послу жртва уцењује и силом приморава на даље услуге. Најчешће жртве су деца узраста од 12 година па надаље, која потичу из породица са маргине друштва, са тешким материјалним и социјалним статусом”.¹⁷

¹⁶Преузето са:http://osboskovic.edu.rs/dev/gimnazija/sites/default/files/zloupotreba_interneta_1.pdf

¹⁷Преузето са:http://osboskovic.edu.rs/dev/gimnazija/sites/default/files/zloupotreba_interneta_1.pdf

Пошто деца која се налазе у тешким животним условима, имају жељу да што брже изађу из такве ситуације, она олако пристају на понуде које обећавају брзу зараду. При том жртве свесно знају да постоји огроман ризик тесно повезан са оваквим пословима. Међутим, прихватају их мислећи да ће обавити тај посао само тада и никада више. Али ситуација се компликује после првог посла.

Код овакве врсте криминалних дела жртва се не лаже око природе посла. Довољно јасно им се објашњава да су у питању илегалне активности. Међутим иако је жртва свесна да су у питању криминалне радње она није свесна колику ће награду добити за то. Овде се жртве не приморавају на обављање послова већ се у исте увлаче причом о великој заради. Обећавају им се велике количине новца и светлија будућност по обављеном послу.

Прича о илегалној трговини коју обављају деца завршава се тако што та деца после једног или више обављених послова буду ухапшена и затворена у казнене установе било на краће или дуже време. Онима који врбују децу за овакве послове довољно је да та деца обаве пар послова за њих и више им нису потребна, јер се прелази на врбовање друге деце.

6. Крађа

Један од видова злоупотребе малолетника преко Интернета је и крађа. Крађа може бити у директном или индиректном облику, односно крађа у којој жртва и не мора да учествује свесно. Код директног облика жртви се ставља до знања да ће учествовати у илегалним активностима али јој се при том обећава велика новчана добит за узврат. Код индиректне форме жртва није свесна у шта се упушта и на какав ризик пристаје све док не дође до самог краја. Код ове форме жртви се постепено прилази стварањем поверења. То се обично чини путем сајтова на којима се нуди некаква врста саветовања за угрожене појединце. На оваквим сајтовима ствара се такав утисак код жртве да се њој чини да се према њој односи са пријатељским и заштитничким намерама. Међутим све то за циљ има да се од жртве прикупе податци о материјалном статусу породице из које потиче, о терминима изласка чланова породице из куће, навикама итд. Прикупљене информације омогућавају да се лакше изведе упад у кућу и отуђење имовине.

Малолетник се може злоупотребити и тако што ће се помоћу њега доћи до броја кредитних картица његових родитеља. То се постиже тако што се малолетник изманипулише да користи бројеве кредитних картица како би платио учешће у виртуелним наградним играма. Најчешћа и најлакша мета оваквих злоупотреба су малолетници који долазе из веома имућних породица, односно адолесценти који учествују у наградним играма, анкетама и сличном. До губитка новца у овим случајевима долази веома брзо. Друга варијанта злоупотребе кредитних картица је да се бројеви кредитних картица, до којих се дошло на илегалан начин користе тако што се скидају мање суме новца са рачуна и то се ради периодично у одређено време. Овакав начин злоупотребе

кредитних картица је далеко теже открити него када се са рачуна скидају веће количине новца.

7. Блуд

„Блуд је такође један од најраспрострањенијих начина злоупотребе малолетника на Интернету. Истраживања спроведена у нашем окружењу потврдила су резултате светске статистике по којима свака четврта девојчица и сваки шести дечак доживе неки облик сексуалног злостављања. Негативним садржајем на Интернету најизложенија су деца у адолесцентним и предадолесцентним годинама – у узрасту од 10 до 13 година”.¹⁸

Деца тог узраста још увек нису у стању да дефинишу себе, нити могу тако лако да уоче разлику између нормалног и неуобичајеног става других одраслих особа према њима, због чега и јесу најподложнија утицајима.

Напади на њих су директни и насилни, а почињу углавном дружењем на форумима, системом лажног представљања насилника. У почетку долази до дружења путем Интернета како би жртва стекла поверење у особу са друге стране рачунарског екрана. Потом долази до заказивања састанка, односно личног сусрета. Малолетник је убеђен да треба да се упозна са вршњаком све док не дође до изненадног сусрета са одраслом особом, који се углавном завршава насиљем. После тога, насилник приморава жртву на понављање блудних радњи тако што прети и уцењује дете. Последице оваквог начина злостављања, су у потпуности идентичне као код класичног начина злостављања или силовања деце.

Још један вид злоупотребе деце у блудне радње је дечија порнографија која је широко распрострањена у данашње време. Педофили су ти који шире дечију порнографију путем Интернета како би обогатили своју личну колекцију или ради дечије проституције. У дечијој порнографији су заступљена деца свих узраста, а на великом броју порнографских слика и снимака приказан је сексуални однос као и мучење и злостављање деце.

8. Сугестија

Сугестијом једна особа или више особа наводе другу да изврши или неизврши одређену радњу. Обично се сугестијом користе насилници како би жртву натерали на самоповређивање а ређе и на повређивање неке треће особе. То самоповређивање се може вршити свесно или несвесно. Последице оваквог деловања могу бити тешке физичке повреде, болести па чак и смрт.

¹⁸Преузето са: http://osboskovic.edu.rs/dev/gimnazija/sites/default/files/zloupotreba_interneta_1.pdf

Посебан вид сугестије који је прикривен иза „добронамерних” савета су сајтови са разним врстама дијета, телесних вежби или препорука за „здрав” начин живота. Жртве оваквих сајтова најчешће су девојчице тинејџерског доба. Такође су опасни сајтови који продају посебне врсте медикамената за мршављење или за повећање мишићне масе. И овде су циљна група тинејџери јер су они довољно незреле личности па су подложни утицајима. Они који профитирају на таквим медикаментима су дистрибутери који нису заинтересовани за здравље деце већ искључиво за профит. Затим, постоје сајтови са друштвеним темама. Ту се мисли пре свега на сајтове који подржавају нацистичку идеологију и који позивају на изазивање нереди, немира и друге деструктивне активности, пре свега на разне врсте насиља.

Међутим најопаснија врста сајтова су они који директно сугеришу самоповређивање или самоубиство. То су сајтови секташких организација које наводе своје жртве на агресију нудећи за узврат опраштање грехова, очишћење душе или нешто слично. Потенцијалне жртве се наводе на агресију према себи или према неком другом лицу, а дешавале су се и организације масовних самоубистава које су чак биле преношене путем медија, односно Интернета. Не треба посебно наглашавати какве су последице таквих активности.

9. Вршњачко насиље

„Вршњачко насиље путем Интернета се карактерише подстицањем групне мржње, нападима на приватност, узнемиравање, праћење, вређање, несавестан приступ штетним садржајима и ширење насилних и увредљивих коментара. Често се под овим видом насиља сврстава и слање окрутних, злобних и претећих порука, као и креирање Интернет страница које садрже приче, цртеже, слике и шале на рачун вршњака. Такво насиље односи се и на постављање фотографија вршњака на галеријама разних сајтова, уз захтев посетиоцима да их процењују по одређеним физичким карактеристикама, тј. да гласају за особу која је најружнија, најнепопуларнија или најдебља у школи. Деца на некој од популарних Интернет страница неретко траже од осталих да наведу име и опис особе коју највише мрзе, са циљем да жртву осрамоте пред што већим бројем људи”.¹⁹

Такве групе које имају за циљ омаловажавање детета се углавном отварају на друштвеној мрежи Facebook. У школама је довољно да једно дете направи профил на овој друштвеној мрежи да би убрзо готово сви ђаци имали профиле. Групе које носе називе „Мрзимо тог и тог” углавном се отварају без неког конкретног разлога односно из некаквих дечијих разлога (због тога што неко дете има кратку косу, вишак килограма или је окарактерисано као штребер). Деца која су жртве оваковог насиља када сазнају да постоје такве групе које се односе на њих често доживе шок и упадају у депресију. Таква деца се осећају незаштићено, јер када се обрете родитељима наиђу само на критике типа „Зашто си

¹⁹ Преузето са: http://osboskovic.edu.rs/dev/gimnazija/sites/default/files/zloupotreba_interneta_1.pdf

отварао профил на фејсбуку, укида ти се Интернет, итд, а такав приступ оваквом проблему је тотално погрешан. Уместо тога детету је потребно пружити подршку како би успело да се избори са таквим нападима на његову личност. Додуше постоје деца која не обраћају пажњу на такве групе и која пусте да се слегне прашина око њих и да насилници нађу нову жртву. Међутим, постоје и она деца која од жртве постану насилници јер је то начин да скрену пажњу са свог проблема, групе. Није реткост ни да се праве такве групе које имају за циљ омаловажавање наставника. Тако нпр. постоје групе „Сви ми који мрзимо тог и тог наставника хемије”. Број оваквих група на фејсбуку није уопште занемарљив.

Поред злостављања путем узнемирујућих група на друштвеној мрежи Facebook, у последње време све више маха узимају и узнемирујући снимци који се постављају на Youtube. На таквим снимцима обично се приказује физичко малтретирање млађих ђака од стране старијих, па чак и малтретирање наставника. Оно што је заиста забрињавајуће је да се на таквим снимцима појављује велики број деце која немо посматрају малтретирање, не чинећи ништа да би помогли жртви малтретирања.

Упад у туђи налог за електронску пошту или налоге на одређеним Интернет страницама такође спада у насиље на Интернету, јер се на такав начин краде дигитални идентитет особе на чији се налог упада. Када дође до упада на туђи налог он се може злоупотребљавати за слање порука непријатних или претећих садржаја. Такође може доћи до крађе материјалних средстава уколико нпр. дође до упада на налог који је повезан са рачуном у банци на неки начин. У оваквим случајевима као и код других видова злоупотребе рачунара, починилац најчешће остаје анониман.

„Недостатак социјалних и контекстуалних сигнала, као што су говор тела и тон гласа, може имати велики број несагледивих штетних последица. Наиме, дигитални свет у коме се везе остварују путем преписки и преко фотографија веома је подложен штетном утицају маргиналних друштвених група, јер не постоји опипљива, чињенична повратна информација о томе да ли је одређено понашање у комуникацији проузроковало штету саговорнику. Анонимност починиоцима Интернет насиља даје осећање слободе од одговорности и могућност да некажњено нарушавају социјалне норме и ограничења. У свим наведеним случајевима жртве су углавном деца која су својом вољом пришла ризичним садржајима и прихватила изазов. Закон о слободи медија једна је од највећих препрека у креирању агресивнијег легалног механизма заштите деце од свих врста искоришћавања у дигиталном простору”.²⁰

²⁰Преузето са: http://osboskovic.edu.rs/dev/gimnazija/sites/default/files/zloupotreba_interneta_1.pdf

10. Изазови за децу

Данашња деца заиста све више користе рачунаре и није мали број оних који су компјутерски писменија од својих родитеља. Међутим, чињеница да данашња деца умеју да користе рачунаре не мења дечију природу. Деца по природи поседују жељу за забавом и имају изражену радозналост коју прати дечија наивност. Када се узму у обзир ове особине деце може се разумети колики ризик постоји уколико дете олако препустимо рачунару. Дечија личност је идеално тле за разне врсте злоупотреба путем Интернета. Док је касније у току развоја детета значајан и утицај околине.

„Утицај околине обликује се најчешће у друштву корисника мреже који своја занимљива дигитална искуства преносе на вршњаке. Сасвим је уобичајено да код деце преовладава жеља да се искуси оно што су искусили и њихови вршњаци. Користећи ово, многи „ловци“ креирају Интернет странице које садрже примамљиве садржаје дечијој популацији на Интернету. На овом месту, једина препрека која стоји између деце и злонамерних сајтова су родитељи. Они треба да схвате да се дете не игра са рачунаром већ са људима који се налазе иза Интернет страница које деца посећују да би се забавили и пронашли материјал како би били популарни у друштву. Чак и ако су Интернет садржаји неутралног карактера, они ипак могу да проузрокују негативне последице, јер претерано упијање бесмислених ствари и бескорисних информација може да представља узалудно изгубљен део детињства. Рачунар треба да се представи детету као алат за користан рад, а не као средство за бесконачну игру и забаву.”²¹

Посебна прича су игрице које могу да проузрокују насилно понашање деце. Игре које се праве да буду корисне и едукативне деци нису занимљиве. Насиље и сличне негативне ствари са друге стране деци су далеко занимљивије. Игрице јесу један од најпопуларнијих видова забаве на Интернету али се при том занемарује утицај који оне могу да имају на децу, па чак и на одрасле. Игрице могу на прикривен начин да врше утицај на понашање детета односно на његову идентификацију у друштву, јер дете постепено почиње да поистовећује виртуелни и стварни свет и преноси оно што је научило у игрицама у свој однос према другима у стварном свету.

Међутим, Интернет са свим својим особинама представља позитивну страну развоја технологије и људског развоја уопште. Интернет чини наш живот богатијим, користи се у пословању и може да има велику улогу у едукацији како деце тако и одраслих. Поред тога увек се нађу они људи који нешто позитивно претворе у негативно својим лошим намерама, па тако долази и до злоупотреба Интернета.

Родитељи морају да упозоравају своју децу на негативне стране Интернета од самог упознавања детета са овим феноменом. Потребно је дете усмерити на то да рачунар и

²¹Преузето са: http://osboskovic.edu.rs/dev/gimnazija/sites/default/files/zloupotreba_interneta_1.pdf

Интернет користи у паметне и корисне сврхе, да развија своју машту у позитивном смеру. При сваком разговору о Интернету треба наглашавати негативне стране Интернета и упозоравати дете на разне врсте замки и злоупотреба које га могу снаћи.

Родитељи се махом налазе у заблуди мислећи да је њихово дете безбедно док претражује Интернет, јер је код куће и родитељи могу да прате шта оно ради. Већина родитеља гледа на Интернет као на неку врсту забаве, а не као на корисну ствар. Док родитељи безбрижно пуштају своје дете да сурфује Интернетом дете може бити у великој опасности. Нису свесни тога да њихова деца могу да комуницирају са било ким ко се налази било где на планети. Родитељи више не упозоравају своју децу да не комуницирају са странцима, јер нису свесни могућности за комуникацију које нуди Интернет. Деца свакодневно могу ступати у контакт са разним особама чије намере врло често нису добре. Родитељи морају да одвраћају децу од таквих видова комуникације и да упућују своју децу на боље и корисније ствари. Исто тако морају да схвате да дете уопште није безбедно тиме што седи код куће за рачунаром. Родитељи би требало да се ослободе своје пасивности и да се добро информишу о предностима и манама како рачунара тако и Интернета пре него што свом детету купе рачунар и безбрижно пусте дете да га користи. Осим проучавања могућности и опасности које са собом носи Интернет треба проучити и интересовања детета и каналисати их ка позитивним стварима.

Искоришћавање деце у порнографији и проституцији - Убрзани раст примене информационо - комуникационих технологија довело је и до појаве сајбер криминала као новог облика криминала који је, између осталог, везан и за злоупотребу друштвених мрежа. Трговина људима, па и људским органима мења се у складу са најновијим технолошким достигнућима тј. постаје све више карактеристична и за сајбер простор. Усвајање одговарајуће регулативе на националном и међународном плану представља важан корак у решавању проблема трговине људима и људским органима путем Интернета.

Истраживање спроведено на средњошколској популацији је такође занимљиво јер је показало да су сви веома свесни проблема и да регрутовање преко Интернета виде као реалну опасност. С обзиром на то да у 47,8% случајева млади који четују добијају различите понуде, од оних за лично упознавање и забављање, до понуда за посао и интимне односе, вреди скренути пажњу на чињеницу да се у 37% случајева лично упознају са особом са којом разговарају, као и да 37% њих доживљавају непријатности током чета: од сексуалног узнемиравања и вређања до свађа и вређања на националној основи. Ипак, иако је 98,8% младих чуло за трговину људима, само 15% њих мисли да свако може постати жртва. Ова чињеница позива на „превентивни аларм” – едукацију деце, као и едукацију родитеља и наставника, посебно када је реч о коришћењу нових технологија, предностима и опасностима које оне носе.

Ови подаци су уско повезани са теренским истраживањем, тзв. „виртуелном девојчицом”. За 50 сати проведених на чету „девојчица” је примила 457 позива на разговор, у 86%

случајева контакт је инициран од особе мушког пола, а у 27% случајева (125 разговора) било је присутно сексуално узнемиравање. Одабране причаонице су биле главне собе на „Крстарици” и „SerbianCaffe”-у, а лажни идентитет „виртуелне девојчице” поткрепљен је и профилима на ICQ - у и „Skype”-у.

Развој технологије у многоне је олакшао живот савременог друштва, али је истовремено допринио и развоју нове форме криминала – сајбер криминала. На Интернету нико није заштићен ни од сајбер крађа, нити од сајбер насиља или сајбер порнографије. И док одрасли сами одговарају за своју непромишљеност, последице по децу могу бити катастрофалне јер само мали број деце користи Интернет у циљу образовања. Стога је неопходно заштити најмлађу популацију путем законске регулативе, али и родитељи морају надzirати да би сазнали у коју сврху деца користе Интернет. Чињеница је да се »дигитална генерација« много боље разуме у савремене технологије од родитеља, тако да им је лако изманипулисати родитеље и упустити се у различите авантуре на Интернету. Интернет је препун насилних садржаја, говора мржње, грубости, вулгарности и сличног. Земље с највећим бројем Интернет корисника су 90 - тих година расправљале о законима којима би заштитили децу на Интернету. Међутим, с порастом броја Интернетских корисника број сајбер криминалаца расте, јер је Интернет, с техничке стране, немогуће надzirати. Управо овај податак наводи на закључак да су на Интернету неопходна строжа ограничења, али и сваки вид едукације деце, родитеља, просветних радника, али и целокупне популације друштва.

V ДРУШТВЕНЕ МРЕЖЕ

1. Појам друштвених мрежа

На самом почетку потребно је разграничити неке термилошке одреднице, јер се појам друштвене мреже најчешће везује за друштвене мреже које повезују људе на Интернету (Facebook, Twitter, MySpace), иако је основно значење овог термина другачије.

Друштвена или социјална мрежа је друштвена структура састављена од појединаца или организација који се називају “чворови“, а који су повезани једним или више типова међузависности. Те међузависности могу бити вредности, финансијски интереси, пријатељство, сродство, недопадање, или неки други различито мотивисани односи.

Друштвене мреже се могу оснивати и гасити зависно од потреба. Оснивају се са циљем да би се носиле са одређеним проблемом, најчешће у форми група за самопомоћ, мрежа невладиних организација (НВО) и група за друштвени активизам. Ово је објашњење друштвених мрежа посматрано са социолошког, антрополошког и са аспекта социјалне психологије и спада у домен анализе друштвених група.

Јасно је да се претходне дефиниције и објашњења не односе на друштвене мреже које су предмет интересовања овог рада и не треба их мешати са *сервисима за друштвене мреже* или виртуелним заједницама. Иако је тачна термилошка одредница *сервис за друштвене мреже*, општеприхваћен назив је друштвене мреже, па ће, као такав, бити коришћен и у наставку текста.

Сервис за друштвену мрежу (или у даљем тексту друштвена мрежа) је врста онлајн сервиса, који се најчешће јавља у облику платформе, прозора или веб - сајта. То је место где се људи повезују међусобно, остварују контакт са старим познаницима или склапају нова познанства без обзира у којем се делу света налазе. Број ових сервиса у свету мери се десетинама. Иако сваки од њих има неке специфичности, заједнички им је циљ повезивање људи. Некада су те везе мотивисане пријатељством, сличним интересовањима, финансијским или неким другим интересом, а некада је мотив и само лична промоција.

Формална, и једна од најпознатијих академских дефиниција сајтова друштвених мрежа (енг. Social network sites), која веома доприноси даљем размишљању и истраживању друштвеног онлајн умрежавања, дефинише онлајн друштвене мреже као Web – засноване сервисе који омогућавају појединцима да креирају јавне или полујавне профиле унутар затвореног централизованог система, артикулисану листу осталих корисника те мреже са којима имају заједничке конекције (везе), и селективну листу конекција коју називају –

пријатељима (поверљив круг пријатеља). То су обично листа пријатеља, као и преглед комуникацијских конвенција и пракси које се дешавају на "зидовима", бележницама, личним страницама корисника.

Сајтови друштвених мрежа у својој првобитној форми представљају нове форуме, виртуелне просторе за друштвену интеракцију, одржавање веза са пријатељима, колегама, за јавно афирмисање сопственог статуса у групи, арену за представљање сопственог "ја" и евалуацију статуса и улога унутар друштвене мреже. Поред одсуства заједничког физичког простора заједнице и људи који је чине, онлајн друштвене мреже можемо окарактерисати и као глобалну виртуелну заједницу, дакле, Веб сајт који повезује групу људи на једном месту, са циљем комуникације, размене мишљења, идеја, ћаскања, упознавања, склапања нових пријатељстава, пословних и других контаката, активизма на Веб - у ради неког заједничког циља, и слично.

Чланство на неком од ових сервиса остварује се лако путем Интернета. Коришћење је најчешће бесплатно и почиње креирањем личног профила на мрежи. Многи од сервиса имају заштиту за малолетнике, која им делимично пружа сигурније коришћење сервиса. Немогуће је искључити и појаву неких малициозних ставки, као што су вируси, који прерушени у маркетинг и различите додатке могу нанети штету рачунарском систему корисника.

2. Настанак друштвених мрежа

Историјски посматрано, постоји велики број технологија које су креирале комуникацију, а последњих неколико деценија се појавио велики број иновација на том пољу. Коришћење дигиталних медија у циљу умрежавања, дружења и сакупљања информација је релативно новијег датума. Почети друштвених медија везују се за ИРЦ канале, од када се непрестано развијају.

Први облици мреже у којима су људи почели виртуелно да се друже и стичу виртуелна познанства, били су chat додаци унутар форума и сајтова, помоћу којих су комуницирали са особама из разних делова света. Међутим, због лоше Интернет конекције, то није увек било изводљиво. Са побољшањем технологије, повећао се и број Интернет корисника, што је за последицу имало стварање услова за даљи развој друштвених мрежа.

BBS (BulletinBoardSystems) се појављује седамдесетих година 20. века. У почетку су били постављени на персоналним рачунарима, а повезивање се остваривало бирањем броја корисничког модема. Приступ је био могућ само једној особи, тако да је било немогуће да две особе буду на ББС-у у исто време.

Usernet (newsgrupe) систем је омогућавао корисницима да шаљу вести и чланке на news групе. Креирали су га TomTreskot и Džim Ellis. Од форума, који ће настати касније, разликује се по томе што нема централизованог сервера ни администратора. Usernet је

одговоран за појаву првих клијената за читање news група, а који се користе за праћење блогова и новости на савременим страницама. Системи који су постављени на Google и Yahoo групама потичу од оних које је успоставио Usenet систем.

On line услуге је први прави корпоративни покушај приступа Интернету. Били су то CompuServe и Prodigy, а појавили су се након ББС-а. Прва компанија која је у своје услуге укључила и чат (енг.chat) у своје услуге је **CompuServe**. Он је својом ценом био неприступачан за већину корисника. **Prodigy** је омогућио повезивање и пружање онлине услуга по приступачнијим ценама од CompuServe - а, који је наплаћивао око 6 долара по сату, а за укључивање са већих даљина и по 30 долара за један сат. General Electric је 1985. године креирао **Genie** on line услугу. Циљ је био да се искористи неактивно време великих компјутера након радног времена у Сједињеним Државама. Genie је нудио могућност игара, емаил, трговину и форуме. Овај је сервис био активан до 1999. године.

IRC, ICQ i Instant Messaging. Internet Relay Chat (IRC) је коришћен за стварање хипервеза, повезивање са другим људима и дељење података. Развијен је 1988. године и са њим почиње тренутно слање порука какво данас познајемо. Његова слабост била је у томе што је коришћење било ограничено.

Средином деведесетих година развијен је ICQ (скраћено од I SeekYou). То је бо први програм са могућношћу тренутног слања порука за персоналне компјутере. Овај се програм сматра делимично одговорним за настанак, данас општеприхваћених скраћеница (LOL - laughingoutloud, BRB - berightback, ROFL – rollingonthefloorlaughing и слично) и емотикона (☺, ☹ и др.). Убрзо после њега су настали други IM сервиси.

Странице за упознавање (datingsite) су заправо прве друштвене мреже, а настале су када је почела масовнија употреба Интернетa. Коришћење почиње креирањем профила са фотографијама и контактирањем са осталим корисницима.

Форуми су директни наставак ББС система и имају значајну улогу у развоју друштвених мрежа. У односу на ББС њихово је коришћење једноставније, боље су графички опремљени и приступачнији за кориснике са ограниченим знањима и вештинама у коришћењу Интернетa. Форуми су до данас остали популарни део онлине културе. Постоје независно, али су и саставни део поједних медија. На форумима се даје могућност корисницима да коментаришу одређену појаву или да учествују у дискусији.

SixDegrees је била прва модерна друштвена мрежа. Њен назив потиче од теорије познате као “шест степени раздвајања” по којој је могуће повезати било које две особе на планети у само шест корака, тј. преко шест људи. Настала је 1997. године, а својим корисницима омогућава да постану пријатељи са другим корисницима. Престала је са радом 2001. године, а број регистрованих корисника био је више од милион.

AsianAvenue, MiGente, BlankPlanet су странице које су настале убрзо након Six Degrees-a. Функционисале су по сличном принципу. Корисници су креирали своје профиле, додавали пријатеље, при чему пристанак друге стране није био неопходан.

LiveJournal је страница која је почела са радом 1999. године. И док су други слични сервиси омогућавали креирање статичних профила, LiveJournal је дао могућност да корисник ажурира и по потреби и жељи мења садржај свог профила.

Friendster је прва модерна друштвена мрежа 21. века. Основана је 2002. године у Куалалумпуру (Малезија) и садржи све могућности савремених друштвених мрежа. Број регистрованих корисника је око 90 милиона и преко 60 милиона посетилаца месечно.

Hi5 је друштвена мрежа основана 2003. године. Садржи све опције савремених друштвених мрежа, као што је повезивање са пријатељима, размена фотографија као и могућност играња игрица и других видова забаве. Корисници се повезују преко захтева за пријатељство који се шаље меилом, а контактирана страна може прихватити, одбити или игнорисати захтев. Профил садржи основне податке о кориснику, име, фотографију, старост и место становања. Мрежа је и данас активна са великим бројем регистрованих корисника и посетилаца.

LinkedIn је једна од првих социјалних мрежа намењена пословању а основана је 2003. године. Корисницима је дата могућност да профил садржи биографију (или CV), али и да међусобно комуницирају приватним порукама. Временом је мрежа побољшана додавањем већег броја функција, а корисници се нису морали међусобно познавати, што је била претпоставка у старту.

MySpace је основан 2003. године и припада групи најпопуларнијих друштвених мрежа, а тај статус је достигао за само три године од оснивања. Поред уобичајених функција, креирање профила, ова мрежа корисницима нуди могућност објављивања музичких и видео садржаја. Ту је и могућност јавног коментарисања профила и објава. Велики део MySpace - а чине и блогови корисника, јер самом регистрацијом сваки корисник добија сопствени блог.

Facebook је у почетку замишљен као друштвена мрежа за повезивање студената Харвардског универзитета. Страница је покренута 2004. године, а убрзо се проширила и на друге факултете, а затим на средње школе, фирме, а онда за све заинтересоване кориснике. Након само четири године постојања Facebook је претекао MySpace и тако постао најпопуларнија друштвена мрежа, чији број корисника свакодневно расте. Фацебоок, поред могућности постављања видео и музичких садржаја, корисницима омогућава да комуникацију са пријатељима путем приватних порука, писањем на зиду других корисника или учешћем у форумима који су видљиви свим корисницима. Функционалност Facebookа се константно повећава, било да се ради о игрицама или маркетингу.

3. Анализа друштвених мрежа

Појавом данашњих помодних друштвених мрежа подржаних технологијом, дошло је и до популаризације овог типа анализе. Није тешко погодити да су Facebook и Twitter у самом врху. Разлог је и веома једноставно прикупљање, до сада незамисливих количина података, и могућности озбиљне анализе.

Овај тип анализе је постојао и раније, а радило се углавном о анализама политичких кампања, кретању мафијашког новца, прању новца. Наравно, овде се више говори о анализи мрежа уопште, али ако се завири у свет друштва и покуша схватити веза између различитих јединки друштва, добија се ништа мање занимљива и профитабилна анализа. Но, друштво као друштво, је увек било веома комплексно, а помоћу ове анализе та комплексност се донекле може смањити и схватити као везе које су досада измакле, јер их мозак не може перципирати пуким гледањем у податке, али гледање на графичке анализе друштвених мрежа, итекако може.

Као најпознатија слика у том подручју би наравно била слика веза на Facebook - у, која је и сама доказ комплексности веза у данашњем друштву.

Слика 1. Комплексност веза данас

Слика представља везе између корисника Фејсбука. Ово је очигледан пример колико су те везе сложене и колико нису ограничене на једну територију, већ је повезивање глобално.

Node представља људе и групе, а сви нодови су повезани линковима или везама које представљају везе и токове између нодова. Горња слика представља визуелну математичку анализу друштвених мрежа и односа. Да би схватили мрежу и њене учеснике, истраживачи су еволуирали локацију сваког актера унутар те мреже. Локација је веома битна за проналазак *централитета нодова (centrality)*. Централитет пружа увид у

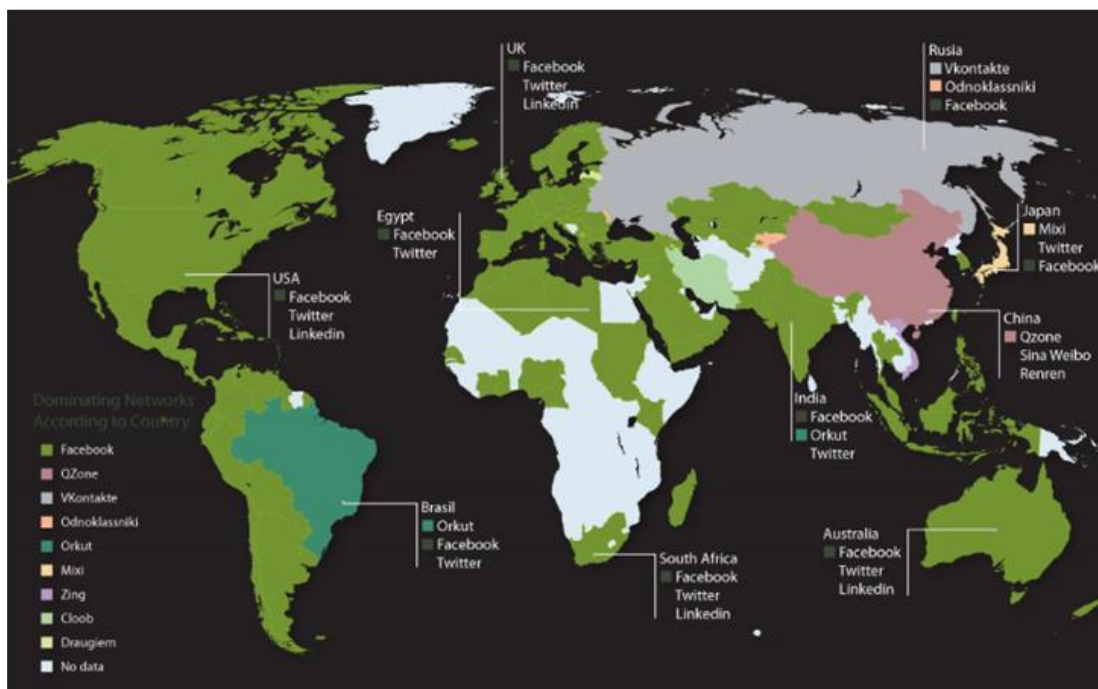
различите улоге унутар мреже - ко су конектори, вође, „мостови“, где су кластери и ко се налази у њима, ко је у самом центру мреже итд.

Примена ове анализе, која је изазвала доста интересовања, је анализа мејлова у једној организацији, где се јасно помоћу графа који је настао као плод ове анализе, открило ко су заправо вође у самој организацији, ко су људи који су мостови итд. Помоћу тог графа се открило и то да је усклађен са организационом структуром, али је пронађено и пар занимљивих одступања. Најјутицајнији људи у организацији су заправо били они који су је држали. Простим посматрањем или ослањањем на интуицију, менаџерима овакве ствари могу промаћи.

Са аспекта безбедности ово је значајно јер се једном оваквом анализом може уочити снага утицаја појединаца и група, па се она по потреби може оснажити или ослабити.

4. Предности и мане друштвених мрежа

О предностима друштвених мрежа било је доста речи у претходним поглављима. Предности представљају све оне могућности које различите социјалне мреже нуде кроз повезивање људи који се међусобно познају, као и стварање нових веза. Било да је мотив забава, дружење, посао или слична интересовања, размена информација, порука или фотографија, сајтови друштвених мрежа омогућавају својим корисницима упознавање појединаца са било ког краја света и то без потребе за физичким контактом. Разноврсност начина интеракције, условљена је углавном количином података које је корисник спреман да подели. За приступ жељеној мрежи потребно је да корисник креира профил (кориснички налог) који садржи информације о себи које могу бити чак и поверљиве.

Слика 2. Расподела коришћења друштвених мрежа у свету.

Извори: www.simplyzest.com/social-media7decade-social-media/
www.socialnomics.net/2011/06/07/10-wow-social-media-statistics/
www.macword.com/article/145719/2010/01/facebook_jobs.html

Најважнија одлика друштвених мрежа, са аспекта безбедности, је чињеница да корисник сам бира које ће информације о себи ставити и коме ће те информације бити видљиве. Корисник може ограничити видљивост својих информација на профилу само на пријатеље или само на власника профила. Истина је, међутим, и то да велики број корисника не води много рачуна о приватности информација, јер нису свесни ризика коме се излажу.

Поред физичких лица налоге на друштвеним мрежама могу креирати и правна лица и то са циљем да промовишу своју фирму, производ или услугу. Такво оглашавање и обезбеђује највећи приход друштвеним мрежама. Иако је креирање налога на друштвеним мрежама најчешће бесплатно, материјална вредност мреже расте сразмерно броју корисника. Што је број корисника већи то ће више компанија бити заинтересовано за оглашавање на њој. Поред оглашавања, све популарнија је и продаја путем друштвених мрежа.

Бити корисник друштвених мрежа има доста предности, али и носи са собом читав спектар ризика. Предности су осећај повезаности са другим корисницима, упознавање истомишљеника, комуникација лишена ограничења физичке удаљености, као и могућност размене животних и пословних искустава.

Према основу намене коришћења, **предности** би се могле класификовати на следећи начин:

- *Стицање нових пријатеља и проналажење старих* - преко друштвених мрежа људи упознају нове пријатеље, делећи искуства и заједничке интересе, као и да би пронашли старе пријатеље које нису дуго видели нити чули.
- *Проналажење животног партнера или остваривање емотивних веза* - доста људи се упознало преко друштвених мрежа и тако започело своје романтичне везе које су у доста случајева завршиле браком.
- *Оснивање или проналажење новог посла* - људи су стекли нова познанства и пословне контакте и покренули нове послове или су путем огласа пронашли нови посао, а самим тим и решили личну егзистенцију.
- *Примање помоћи када су у невољи* - уколико имају неки проблем, корисници се обраћају својим пријатељима за помоћ.

Коришћењем друштвених мрежа намећу се и врло озбиљни проблеми, а самим тим и негативне последице. **Недостаци** се могу посматрати двојачко:

- постоји проблем на страни послодавца који се највише односи на употребу Facebook - а са радног места,
- проблем присутан на страни самих корисника, а односи се на веома актуелну потенцијалну зависност од коришћења ове мреже и сигурност њиховог идентитета на мрежи и њихових личних информација које се могу злоупотребити и ван домена социјалне мреже.

Недостаци друштвених мрежа највише утичу на приватност података корисника. Поред ризика по безбедност којима се корисник излаже при уписивању својих података на сајт друштвене мреже постоје и други недостаци. Један од недостатака је могућност да се

корисник временом толико навикне на виртуелни свет који друштвене мреже стварају и да се тотално отуђи од стварног света. Проблем код ове врсте комуникације је зависност од исте. Та зависност од друштвених мрежа се може третирати као **компјутерска наркоманија**.

Слика 3. Приказ резултата истраживања спроведеног у компанијама²²

Зависност од друштвених мрежа је проблем у експанзији. Таква зависност није уврштена у службене листе болести и психичких поремећаја, али је, по мишљењу неких аналитичара, реално очекивати да би се могла наћи у некој медицинској публикацији. Овај проблем има велики број људи, нарочито младих, а манифестује се тиме да не може проћи ни један дан без коришћења друштвене мреже или бар кратке посете ради провере нотификација. Особама које су нервозне или несигурне у друштву, Facebook је најбоље средство за комуникацију, без личног контакта и уместо отварања и проналажења нових начина за дружење, живот може да им се сведе само на ову друштвену мрежу. Истина, некада Facebook може да помогне у социјализацији, али то није увек случај.

Зависност је прилично реалан и озбиљан проблем. Није тешко претпоставити у којој се мери овај проблем одражава на посао и у којој мери доводи до игнорисања обавеза, као и до удаљавања од блиских пријатеља из стварног друштвеног живота. Код екстремнијих случајева доводи и до здравствених проблема изазваних неспавањем и претераним седењем испред компјутера.

На слици 3 су представљени резултати истраживања спроведени 2010. године о разлозима ограничавања приступа друштвеним мрежама. Оно што се већ на први поглед може уочити је да су дијаграми за сваку мрежу слични, а да су разлике и одступања безначајна. Оно што је основни разлог је одсуство надзора приступа у преко 40% случајева, па самим тим послодавац нема увид у време које запослени проводе на овај начин. Други највећи проценат (од 30 до 36%) је директна последица првог, а то је продуктивност, јер је она условљена посвећеношћу запослених, а уколико они превише времена проводе не радећи, онда се не могу очекивати ни запажени пословни резултати.

²²Извор: истраживања „Sophos Security Threat Report“ из јула 2010. године

5. Безбедност на друштвеним мрежама

Један од највећих проблема на друштвеним мрежама са аспекта безбедности је приватност корисника друштвених мрежа. Приватност корисника нпр. на Фејсбуку је нарушена самом објавом било којих информација на овој друштвеној мрежи. Те информације аутоматски припадају тој компанији и остају сачуване на њиховим серверима, чак и у случају гашења налога. Зато је важно водити рачуна шта се објављује, јер је све видљиво. У ситуацијама када буде остављен коментар на статус пријатеља, и на истом статусу се нагомилају коментари других корисника, тада се круг неконтролисано шири. Тада корисник губи контролу над ширењем објављеног садржаја, али и увид у то ко све може видети коментар. Зато је све популарнији став, међу аналитичарима, да ће управо ризик од злоупотребе информација бити разлог пада популарности друштвених мрежа у будућности. Све су присутније теме о преласку на инфраструктуру која гарантује приватност.

Међутим, није увек проблем добровољно објављивање личних података. Facebook је био тужен да продаје садржај приватних порука које се размењују на овој мрежи. Вероватно нико неће да чита оно што је написано у поруци, али је веома вероватно да се на основу онога што корисник пошаље гради његов “маркетиншки профил” који одређује какве рекламе да виђа на сајту. Такође, целокупно коришћење овог сервиса може бити праћено за ове сврхе.

Зашто је то битно? Осим због реклама, које се појављују и на било ком другом сервису који одлучи да усвоји Facebook - ове рекламе или буде купљен од стране истог, то значи да су ови подаци негде сачувани. Овлашћено или неовлашћено, неко може да им приступи. Сада, за 10, 20 или 50 година, веома је мала вероватноћа да ће да нестану. Још једна, тренутна опасност јесте да се лице корисника појави поред рекламе и то без знања и сагласности корисника.

Такође, мање познате чињенице су и да се садржај на Facebook - у филтрира, што значи да неће свако да види оно што буде објављено (уједно и разлог зашто постови са наше странице дођу до само 20 - 30 људи) и да плаћање за лајкове има контра ефекат, тј. доноси мање активности публице са садржајем.

Трећи, али никако мање значајан проблем, је злоупотреба деце у порнографске сврхе и све учесталија појава педофила и њихових насртаја на малолетна лица. Иако је деци забрањено отварање налога, ово се ограничење може врло лако заобићи и то само уношењем лажне године рођења приликом креирања налога. На Интернету несметано круже непримерене порнографске слике и порнографски садржаји. Родитељи су најчешће несвесни проблема и неретко су слабо упућени шта су друштвене мреже, чему служе, како функционишу, какве су им могућности и какве проблеме могу да проузрокују.

6. Приватност на друштвеним мрежама

Приватност на друштвеним мрежама се односи на степен контроле коју особа има над приступом и употребом личних података. Када је реч о питањима приватности и безбедности на друштвеним мрежама, сајтови за које су најкарактеристичнији ови проблеми уједно су и они који су најпопуларнији. Међутим, питања безбедности коришћења и питања приватности су потпуно две различите ствари. Безбедносни проблем се јавља када хакер добија неовлашћени приступ сајту који је заштићен неким од кодираних или писаних језика. Питање приватности, које укључује неоправдан приступ приватним информацијама, не мора да укључује безбедносне повреде. Неко једноставно може да добије приступ поверљивим информацијама гледајући док корисник уноси лозинку. Ипак, потенцијална штета појединачног корисника заправо се своди на то колико се корисник ангажује на друштвеним мрежама, као и на количину информација коју је корисник спреман да дели на мрежи. Другим речима, много је више вероватно да ће корисник са, на пример, 900 пријатеља и још 60 групних чланстава на Фејсбуку бити оштећен кршењем приватности него неко ко такође има отворен налог на тој друштвеној мрежи, али једва да и користи сајт.

Сигурносне претње друштвених мрежа могуће је поделити у четири групе:

- Претње приватности;
- Претње мрежама и подацима;
- Претње идентитету;
- Друштвене претње.

6.1. *Претње приватности*

Већина сајтова које се тичу друштвених мрежа захтевају од корисника да прихвати полису о условима коришћења, пре него што му допусте да користи њихове услуге. Оно што је контроверзно је да та полиса о условима коришћења коју корисник мора да прихвати често садржи клаузуле које дозвољавају операторима друштвених мрежа да складиште податке о корисницима, или да их чак деле трећим лицима, најчешће маркетиншким компанијама. Такође, у већини случајева, полисе су конципиране на такав начин да су за корисника неразумљиве и преобимне, па их најчешће прихвата и не читајући их.

6.2. *Претње мрежама и подацима*

Фејсбук: Да би креирао налог на Фејсбуку корисник мора да наведе своје име, е - адресу, датум рођења и пол. Термин јавне информације означава информације за које се корисник

одлучује да буду јавне, као и информације које су увек јавно доступне. Те јавно доступне информације су: име, профилна слика, мрежа, корисничко име и кориснички ИД, и те информације су доступне свима на Интернету. Фејсбук податке о корисницима добија сваки пут када они ступе у контакт са веб локацијом Фејсбука (на пример када погледате профил друге особе, неке пошаљете поруку, потражите страницу или пријатеља, кликнете на оглас, користите неку апликацију итд.).

Када корисник објави фотографију или видео запис, Фејсбук може да добије и додатне податке попут времена, датума и места фотографисања или прављења видео записа. Подаци се, такође, прикупљају са рачунара, мобилног телефона или неког другог уређаја преко кога се приступа Фејсбуку. У те податке могу да спадају ИП адреса, локација, врста претраживача или странице које корисници посећују. Информације које Фејсбук сакупи о својим корисницима може користити за рад са оглашивачима који купују рекламни простор, али те информације остају власништво корисника. Информације се не могу делити са другима осим ако: корисник то не одобри, из информација се уклони име и друге личне информације корисника или ако Фејсбук то објави својим корисницима. Приликом деактивирања налога, он се ставља на чекање. Тада налог неће бити видљив другим корисницима, али се информације не бришу. Трајно уклањање налога са Фејсбука могуће је једино брисањем налога. Обично је потребно око месец дана да би се налог избрисао, али неке информације могу да остану у резервним копијама и евиденцијама и до 90 дана.

Твитер: Поруке на Твитеру су јавне, али корисници такође могу слати и приватне поруке. Када корисник креира или реконструира Твитер налог, он мора оставити неке информације као што су име, корисничко име, лозинку и е - адресу. Сервери на Твитеру аутоматски евидентирају податке (Дневник података) креиране од стране корисника. Дневник података може да садржи информације као што су ИП адреса, тип претраживача, посећене странице, оператера мобилне телефоније, термине за претрагу итд. У Дневник могу бити укључене и остале акције, као што су интеракција са сајтом Твитера, апликацијама и рекламама. Твитер прикупља личне податке о својим корисницима, укључујући и поруке које нису приватне као што су јавни твитови или број корисника који су кликнули на одређену везу, и може да их дели са трећим лицима. Твитер задржава право да прода ову информацију као средство ако компанија мења власника. Када је налог на Твитеру деактивиран, он се не брише 30 дана, у случају да је грешком деактивиран и до тада је могуће обновити налог. Након 30 дана почиње процес брисања налога, што може да потраје и до недељу дана.

ЛинкедИн: Информације о корисницима се сакупљају када корисник региструје налог да постане корисник ЛинкедИн - а, као што су име, е - адреса, послодавац, земља и лозинка. Подаци се прикупљају и када се прегледају и користе странице са ЛинкедИн-а, укључујући и ЛинкедИн мобилне апликације, софтвер и технологије платформе. Може се прикупити и ИП адреса корисника, тип претраживача, оперативни систем и адресе сајтова са којих су корисници стигли, или напустили ЛинкедИн веб - сајт или сајтове у које су

уграђене технологије ЛинкедИн платформе. Прикупљени подаци се не могу делити са трећим лицима без пристанка корисника, али се подаци могу делити са партнерима за пружање услуга. ЛинкедИн обезбеђује средства корисницима да контролишу да ли желе, или не, да њихове контакт информације буду видљиве другим корисницима.

6.3. Претње идентитету

Крађа идентитета на Интернету је врста преваре којом се од корисника рачунара путем лажног веб сајта или е – поште сазнају лични податци. Лопови идентитета свој циљ могу постићи на више начина, као што је коришћење Интернет четовања и вируса (тројански коњ) који служе да са туђег рачунара покупе лозинке, корисничка имена и бројеве кредитних картица које корисник поседује на рачунару и пошаљу их назад до лопова. Поред тога, постоји и е - маил phishing („пецање“), где лопови покушавају да прикупе туђе личне информације слањем лажних е – маилова. Крађа идентитета најчешће је злочин за финансијску добит. Такође, ако је лопов у могућности да приступи личним подацима, он може да их искористи да почини превару у туђе име. Са овим информацијама лопов би могао да уради ствари као што су подношење захтева за кредитне картице или нове рачуне кредитних картица. Затим они могу захтевати промену адреса за обрачун и користе туђу постојећу кредитну картицу без њиховог знања. Крађа идентитета може да иде даље од новчаних последица. Лопови могу да користе туђе информације да добију возачку дозволу или неки други документ на коме ће бити њихова фотографија, али туђе име и информације. Са тим документима лопови би могли да добију посао, поднесу захтев за путне исправе, или чак да учине да се и туђе име и поштанска адреса нађу у полицији и другим органима ако је лопов укључен у криминалне активности.

Ризик идентификације на друштвеним мрежама лежи у томе што личне податке, као што су датум рођења, родни град, тренутно пребивалиште, као и број телефона, чини јавно доступним на једном месту, у исто време. Ове информације могу бити искоришћене за процену броја социјалног осигурања корисника, и корисник је аутоматски изложен ризику од крађе идентитета. Такође постоје случајеви да су корисницима украдене слике са друштвених мрежа са циљем да се искористе у крађи идентитета. Мада постоје недостаци у вези са употребом друштвених мрежа и могућности да налог буде хакован, приметно је да већина корисника не предузима пуне мере како би се заштитили од крађе идентитета. Уколико особа не поседује или не контролише свој виртуелни - онлине идентитет, постаје релативно лако за криминалца да прибави потребне јавне податке о жртви како би креирао лажни онлине идентитет.

Сама крађа идентитета се може спровести на два начина:

- Криминалац ће на социјалној мрежи у профилу жртве наћи потребне податке и злоупотребити их у сврхе крађе идентитета.
- Друга могућност је креирање лажног профила, преко кога постаје пријатељ са жртвом и онда кроз разговор постепено прикупља жељене податке.

6.4. Друштвене претње

Фејсбук профили садрже информације о локацији боравка, распореду активности, као и о месту последњег приступања. Коришћењем ових информација, које су расположиве на профилу корисника, потенцијални уходитељ може одредити вероватну физичку локацију корисника за већи део дана, што може бити опасност кориснику у смислу извршења неког кривичног дела.

Проблеми везани за приватност и запошљавање се све више везују за друштвене мреже. CareerBuilder.com је 2008. године проценио да један од пет послодаваца претражује друштвене мреже у намери да провери потенцијалне кандидате. Међутим, праћење друштвених мрежа од стране послодаваца није само ограничено на потенцијалне кандидате, већ се односи и на тренутно запослене. Тако је 2009. године забележен случај да је запослена Kimberli Svon отпуштена из компаније Ivell Marketing and Logistics Limited због тога што је на друштвеној мрежи окарактерисала свој посао као “досадан”. Ипак, ако послодавац користи друштвену мрежу да провери кандидата за посао и онда одбаци ту особу на основу онога што је видео, он/а може бити оптужен/а за дискриминацију. Проблеми приватности са услугама које пружају друштвене мреже постали су контроверзни и добили још више публицитета од стварања и повећавања популарности сајтова за друштвено умрежавање.

7. Предлог решења

Rendi Cukenberg, маркетинг директорка друштвене мреже Фејсбук, има решење за такозвани "saјber buling" (коришћење Интернета за узнемиравање и малтретирање људи): *корисници Фејсбука више неће моћи да раде шта хоће, а да се при том не види њихово право име и презиме.*

Правила најпопуларније друштвене мреже налажу да се при регистрацији користи право име и презиме, што је понекад тешко контролисати, јер се људи уписују са различитим псеудонимима, а понекад отварају профиле и за своје кућне љубимце. Међутим, сестра оснивача ове друштвене мреже Ренди Цукерберг (Rendi Cukenberg) је навела да само укидањем анонимности на мрежи може да се спречи злоупотреба Интернета и узнемиравање корисника мреже.

“Сматрам да анонимност на Интернету мора да нестане”, рекла је она током панел дискусије о социјалним медијима коју је организовао магазин Мари Клер.

“Људи се понашају много боље када се види њихово име и презиме, него када се крију иза псеудонима, јер тада осећају да могу да ураде и кажу шта год желе”, истакла је она.

Некадашњи извршни директор Google - а, Ерик Шмидт, се такође сложио са овом констатацијом истакавши да је онлине анонимност опасна и да ће Влада САД морати једног тренутка да затражи од свих корисника Интернета да користе своја права имена за било које активности Онлине.

VI ПРЕВЕНЦИЈА

Велики проблем у развоју мера превенције и интервенције за случајеве сајбер злостављања представља чињеница да је ова појава релативно нова и да још не постоји довољан број академских истраживања ни практичних искустава на којима би биле базиране дефинитивне препоруке за развој оваквих мера. Када је сајбер малтретирање у питању често нисмо сигурни на који начин да реагујемо. Међутим, технике превенције и интервенције које се користе за традиционалне случајеве вршњачког злостављања могу се успешно применити и у случајевима сајбер злостављања.

У циљу превенције, потребно је развијати свест у неколико праваца:

- Упознавање родитеља са дететовим интересовањима;
- Упућивање детета ка корисној употреби рачунара;
- Ненападно наметање праваца његовог коришћења;
- Софтверско ограничење рачунара без дететовог знања;
- Преглед историје коришћења Интернета и рачунарских програма;
- Разговор о Интернет страницама које дете посећује, о разлозима за избор таквих страница и коментарисање њихових добрих и лоших карактеристика.²³

Најбоља превенција је свакако учешће родитеља у свим дечијим активностима, у упућивање детета на то како да само препозна разлике између онога што је добро за њега и онога што није. Деца би требала да науче да сама препознају злонамерне људе који их контактирају и да такве контакте сами прекину.

Поред осталог, родитељи треба да обрате пажњу и на то:

- како се дете понаша у школској средини, како на настави, а како на школским одморима?
- да ли редовно одлази у школу или избегава да иде?
- да ли бежи и колико често са часова?
- да ли је присутно избегавање школских обавеза?
- какве су му оцене?
- колико је дете посвећено школским активностима?

²³Преузето са: http://osboskovic.edu.rs/dev/gimnazija/sites/default/files/zloupotreba_interneta_1.pdf

- каква је социјална клима у одељењу?
- како дете виде и процењују наставници, у смислу дете - ученик као личност са свим својим индивидуалним карактеристикама: да ли је мирно, повучено, тихо, ангажовано, вредно, савесно или немирно, прича на часу, омета наставу, узнемирава друге ученике и слично?²⁴

Посебну пажњу треба посветити и самој школи и школском особљу, посебно наставницима који проводе највише времена са дететом. Обратите пажњу на:

- понашање и ставове наставника,
- колики ауторитет имају над ученицима?
- колико их ученици поштују и цене?
- какав је однос између наставника, колико су колегијални?
- колико је наставник посвећен свом послу?
- да ли наставник своју улогу у образовном систему схвата само као улогу предавача и преносиоца знања или је свестан своје (важне) васпитне функције у процесу образовања ученика?

Додатно, потребно је проверити: како се организују и колико често ваннаставне активности: излети, рекреативне наставе, организоване посете и обиласци културних и религијских институција, одласци у позориште, биоскоп, историјске знаменитости, галерије, социјалне установе итд.²⁵

Поред свега, веома важна јесте и доследност наставника: да ли су на почетку школске године успостављена одређена правила којих ученици треба да се придржавају и да ли та иста правила поштују наставници, како се реагује уколико ученици прекрше правила, који системи доминирају - системи награде и казне или неки други. У ситуацијама када се сајбер насиље идентификује у школском окружењу, школско особље мора да буде спремно да одмах реагује. Пријављивање случајева сајбер злостављања треба подстицати кроз програме превенције, а сва деца треба да буду упозната како да препознају овај вид злостављања и како да реагују када се то догоди. Међутим, да би школско особље било у стању да ефикасно предупреди сајбер злостављање, адекватно реагује када се исто догоди, као и да едукује децу о томе како поступати у овим случајевима, неколико предуслова мора да буде испуњено. Пре свега, сама деца морају бити свесна постојања оваквих проблема што у многим случајевима није тако.

²⁴Преузето са

: <http://prevencijaporemecajaponasanja.blogspot.rs/2013/07/drustvene-sredina-i-ponasanje-dece-i.html>

²⁵Преузето са:

<http://prevencijaporemecajaponasanja.blogspot.rs/2013/07/drustvene-sredina-i-ponasanje-dece-i.html>

Према Диамандуросу веома је важно да проблеми који се односе на сајбер злостављање буду познати свим припадницима институција. Као и то да је неопходно да постоји већи број едукативних програма на свим нивоима на којима се спроводи заштита деце од злостављања. Он такође наглашава да је неопходно постојање едукативних програма који се тичу подизања свести код родитеља о оваквим проблемима, јер су родитељи веома значајна карика у препознавању сајбер злостављања, као и у интервенцији против овог вида злостављања деце.²⁶

Потребно је обучити родитеље и како да препознају знаке који упућују на сајбер злостављање и начин на који да правилно реагују уколико уоче такве знаке. Родитељи не би требало да реагују само када је њихово дете жртва већ и онда када приметите да се њихово дете понаша као насилник. Родитељи морају да се упознају и са технологијом и да не дозволе да њихово дете буде комјутерски писменије од њих, како би могли лакше да објасне детету шта све може да му се догоди на Интернету. Када родитељи сазнају да је њихово дете жртва сајбер злостављања они обично реагују тако што детету забране да користи рачунар. Такав приступ је погрешан јер доводи до тога да жртве не пријављују родитељима када су злостављани, па самим тим родитељи морају да се едукују како да препознају да нешто није у реду са њиховим дететом.

Диамандурос сматра да је са друге стране неопходно да се едукују и деца. Он сматра да едукацију деце треба почети од првог разреда и да је неопходно да се она спроводи у континуитету у току школовања. При том програми који се баве едукацијом о овој теми морају бити прилагођени узрасту и разреду ученика. Овакве програме би требало да координирају школски одбори за спречавање сајбер злостављања. Чланови ових одбора морају бити упознати са питањима везаним за сајбер насиље исто као и за класично, односно традиционално насиље над децом.

Ови чланови, такође, морају бити добро упознати и са савременим технологијама и начином њиховог функционисања. Осим тога одбори се морају повезати са правосуђем и институцијама социјалне заштите уколико дође до тога да је потешно да овакве институције реагују када последице злостављања оставе траг на свакодневно функционисање жртве.

Одређени програми превенције и интервенције који се успешно користе за смањење традиционалног вршњачког злостављања могу се, исто тако, применити у области сајбер малтретирања. Један од таквих програма је комбиновани програм интервенције и превенције који има за циљ смањење ефекта посматрача у популацији ученика који су сведоци малтретирања.

²⁶ Diamanduros, T., Downs, E. (2008). The role of school psychologists in the assessment, prevention, and intervention of cyberbullying. *Psychology in the Schools*, 45 (8), 693–704.

Вршњачко злостављање се обично догађа испред већег броја људи односно ученика. Готово сваки ученик је сведок вршњачког насиља бар некада, али је мали број оних који се усуде да реагују било пријавом малтретирања наставнику било супростављањем насилнику. Подаци добијени у оквиру програма „Школа без насиља” показују да 44% ученика основних и средњих школа у Србији не чини ништа и остаје пасивно у ситуацијама када су сведоци насиља.²⁷

„Са социјално психолошког аспекта, овакво понашање може се објаснити већ споменутим „ефектом посматрача”. „Ефекат посматрача” је друштвени феномен који су дефинисали Дарлен и Латан, који описује појаву дифузије одговорности која се дешава у присуству већег броја других људи. Другим речима, што је више људи присутно, мања је вероватноћа да ће неко помоћи жртви. У случају традиционалног вршњачког насиља, превазилажење овог ефекта у великој мери може да делује на учесталост узнемиравања, будући да конзистентна реакција на насиље у окружењу шаље јасан сигнал насилнику да такво понашање није друштвено прихваћено. Овакви програми усмерени су на едукацију потенцијалних сведока насиља, са циљем подизања свести о томе шта је злостављање и како на исто треба реаговати, утицања на степен емпатије који постоји за жртве и охрабривање реакције у таквим ситуацијама. Такође, охрабривање пријаве вршњачког насиља чији су сведоци, уз успостављање адекватних процедура пријаве, обезбеђују благовремене реакције институција и породице. Значај смањења дифузије одговорности и сузбијања ефекта посматрача за превенцију насилног понашања младих је подржан од стране више истраживача. Сви они наглашавају улогу посматрача за спречавање сајбер злостављања и позитиван ефекат који њихова реакција и пријава могу имати на смањење ове врсте вршњачког насиља”.²⁸

Када посматрамо злостављање које се догађа на Интернету можемо уочити да постоји велики број посматрача на популарним друштвеним мрежама као што су: Фејсбук, Твитер или ЈуТјуб, па тако потенцијално велики број људи може да буде сведок сајбер малтретирања. Да би повећали одговорност код посматрача злостављања, да би они лакше реаговали, неопходно је да подигнемо свест о могућим последицама које сајбер злостављање може да остави на жртву. При том је неопходно упутити их како да на прави начин реагују на сајбер насиље.

Један од начина да се смањи вршњачко насиље је и тај да се смањи агесија починиоца насиља. Научници су утврдили да је агесија научен модел понашања, јер се нико не рађа као агресивно биће. Када неко реагује агресивно на одређени стимуланс он је такво понашање научио посматрањем понашање других људи. У појединим културама агресивно понашање је веће него у другим, па тако деца из културолошких модела уче да

²⁷Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља, 2008:15

²⁸Преузето

са:http://www.academia.edu/1256690/Realno_zlostavljanje_u_virtuelnom_okruzenju_Prevencija_i_intervencija_u_slucajevima_zlostavljanja_dece_na_Internetu

буду агресивна. Поред тога деца уче о агресивном понашању кроз лична искуства или путем Интернета и медија, нпр путем видео игрица.

Међутим, уколико је агресија нешто што је научено, то значи да се и неки другачији модел понашања може научити. Уколико родитељи позитивно усмеравају дете које показује агресивно понашање и редукују агресију од малих ногу мала је вероватноћа да ће оно израсти у агресивног човека. И обрнуто, уколико се родитељи не труде да промене агресивно понашање код свог детета, таква деца ће имати већу тенденцију да постану агресивни и антисоцијални појединци касније у току свог живота.

Систем интервенција, који је усмерен на насилнике, може бити успешан и без примене казне. Уместо уобичајеног кажњавања насилника може се применити систем едукације и усмеравања путем саветовања. Уместо традиционалних дисциплинских мера можда је боље да се ради на стварању позитивније атмосфере путем стручног саветовања које се може одвијати у школама или у службама социјане заштите. Овакво саветовање може да се одвија на нивоу појединца или се могу укључити читаве породице.

Насилници могу да промене своје понашање уколико се боље упознају са последицама насилничког понашања и ако увиде какве све ефекат њихово понашање може да изазове код жртве. Уколико се насилник боље упозна са последицама свог понашања и стекне слику о томе како га други виде, то може да доведе до тога да он промени своје понашање. Овакве интервенције и имају за крајњи циљ промену агресивног модела понашања, ког треба заменити са друштвено прихватљивим моделом.

Дакле, постоји више стратегија које могу бити примењене како би се млади едуковали о насиљу и како би се подигла њихова свест о томе шта је друштвено прихватљиво и како би се подстицало узајамно поштовање, разумевање и сарадња међу младима. Све ове стратегије које се могу применити на традиционалне видове злостављања су применљиве и на сајбер злостављање путем Интернета. Пре свега и оно што је прво и основно јесте информисаност о сајбер злостављању, како се и зашто догађа и које су његове последице. Информисаност мора да буде присутна на свим нивоима, како код младих тако и код родитеља, наставника па све до правних и социјалних установа.

„Осим тога, могуће је направити индивидуализовани приступ жртвама сајбер малтретирања у оквиру кога би оне биле едуковане о стратегијама за избегавање сајбер малтретирања, као што су случајеви у којима је такве поруке добро игнорисати (без одговора пошљаоцу неприкладне поруке) или охрабрити их да овакву врсту злостављања пријаве родитељима, школи или вебмастеру сајта (на сајтовима за друштвено умрежавање). Осим тога, у случајевима када сајбер злостављање ескалира, када траје дуже време и када оставља последице на добробит жртве, психолошка подршка треба да буде пружена на нивоу појединца или по потреби и целе породице. За формирање и ефикасно

функционисање тако осмишљених интервенција од кључног је значаја постојање сарадње и ефикасне комуникације на свим нивоима који се баве заштитом деце од злостављања”.²⁹ Најнеопходнија превентивна мера јесте упућивање деце у то како да се одговорно понашају на Интернету. На тај начин деца ће лакше да схвате које су све могуће последице сајбер злостављања и како да правилно реагују уколико постану жртве. У свету се овакав вид едукације деце од недавно спроводи у школама.

„Међутим, према студији коју су спровели Агатхстон и сарадници, ученици не виде школе као институције које им могу помоћи када је реч о сајбер малтретирању. Студија Патхина и Хиндује показала је да се више од 55% испитаника у њиховој студији о сајбер малтретирању поверило онлајн пријатељима, а да је њих 26,5% рекло то блиским пријатељима. Напротив, само 19,5% испитаника пријавило је ову врсту малтретирања својим родитељима, а апсолутно нико од испитаника није пријавио малтретирање школи или било којој другој институцији која се бави заштитом деце”.³⁰

Према истраживањима која су се бавила темом вршњачког насиља утврђено је да су разлике међу децом и припадање одређеним групама, основни разлози за вршњачко насиље. Како би се деца мање међусобно осуђивала због својих верских, расних, класних или других разлика, односно како би се међусобно лакше међусобно прихватала, могуће је применити одређене програме у школама. Кроз овакве програме који обухватају едукацију о насиљу кроз радионице и друге начине који су деци занимљиви могуће је смањити негативну перцепцију деце која се на неки начин разликују, а самим тим смањити и вршњачко насиље.

Примена интервенција у сузбијању вршњачког насиља показала је да се интервенцијама може смањити насиље међу младима. Такође нема разлога да се верује да се на идентичан начин не може сузбити и насиље на Интернету. Дакле примена превенције и интервенције може довести до смањења сајбер злостављања међу вршњацима. Али ни један вид насиља се не може сузбити уколико није препознато како проблем на свим нивоима и уколико не постоји адекватна стратегија за његово сузбијање.

„У случају свих облика проблематичних понашања на Интернету, главни проблем представља недостатак знања о теми, специфичностима онлајн комуникације и значају и месту које употреба технологије у данашње време има за младе. Школе би требало да на регуларној бази имплементирају програме превенције сајбер малтретирања у оквиру којих би и млади и родитељи и школско особље ближе упознали ову тему и научили да обраћају више пажње на ову врсту узнемиравања. Осим тога, сарадња би морала да постоји и на нивоу школе и осталих институција које се баве питањима везаним за злостављање деце,

²⁹Преузето са:

http://www.academia.edu/1256690/Realno_zlostavljanje_u_virtuelnom_okruzenju_Prevencija_i_intervencija_u_slucajevima_zlostavljanja_dece_na_Internetu

³⁰Преузето са:

http://www.academia.edu/1256690/Realno_zlostavljanje_u_virtuelnom_okruzenju_Prevencija_i_intervencija_u_slucajevima_zlostavljanja_dece_na_Internetu

да би се омогућило адекватно и правовремено реаговање у екстремним случајевима сајбер злостављања као и њихово адекватно процесуирање³¹.

За већину деце у најмлађем узрасту Интернет је потпуно бескористан, јер деца не схватају његов смисао ни функцију. За већину тако мале деце Интернет је чак досадан. Једино што може да привуче дечију пажњу су комјутерске игрице, а у нешто каснијем узрасту деца Интернет користе како би посећивали Интернет странице али без неке преке потребе ни смисла.

Игрице које могу бити занимљиве деци у већини сулучајева подстичу насилничко понашање и предвиђене су за губљење времена тако да дете у најмлађем добу нема веће користи од Интернета. Све док дете само не покаже интерес за рачунаре и Интернет не треба му наметати овакву врсту занимације.

1. Препознавање промена у понашању

Није тешко уочити промене у понашању детета, јер су деца неизграђене личности да би могли да прикрију када им се нешто догађа. Пре свега потребно је обратити пажњу на то у које време дете користи рачунар и да ли је то време сваког дана исто. Злостављачи који врбују децу путем Интернета, или неке друштвене мреже, труде се да комуницирају са дететом у истим временским интервалима сваког дана. Уколико дете сваког дана у приближно исто време жели да се повеже на Интернет и да користи рачунар, па чак и када мора да прекине неку своју обавезу због тога, значи да сваког дана комуницира са неким у том периоду. Посебно су опасни преподневни сати када родитељи нису код куће.

Деца која се налазе у комуникацији са неком старијом особом или која трпе сајбер насиље избегавају причу о Интернету и страницама које посећују. При том податке о садржају тих страница скривају у својим рачунарима. Раздражљивост и нервоза су такође знаци дечије зависности од мреже, које родитељи никако не би смели да игноришу.

Оно што треба да забрине сваког родитеља је претерана заинтересованост детета за друштвене мреже и вршњаке који се налазе тамо, јер се ретко са друге стране заиста налази вршњак.

Деца врло ретко комуницирају путем Интернета са својим вршњацима и када то чине комуникацију користе ради игре и размене забавних садржаја. Деца имају потребу за комуникацијом у реалном свету као и за физичким контактом. Односно, деца немају

³¹Преузето са:

http://www.academia.edu/1256690/Realno_zlostavljanje_u_virtuelnom_okruzenju_Prevencija_i_intervencija_u_slucajevima_zlostavljanja_dece_na_Internetu

потребу да склапају пријатељстава на друштвеним мрежама као одрасли. Међутим дете које се осећа угрожено или несхваћено, има потребу за неким видом утехе па може олако да пристане и на овај вид комуникације и на тај начин постане потенцијална жртва.

Посебно су опасна деца која се налазе у пубертету, јер су спремана да се упусте у најразличитије видове комуникације и нису свесна опасности које их могу задесити. Различити садржаји су на Интернету доступни свима без обзира на узраст и период живота, па се родитељима саветује да обрате пажњу на децу у пубертетском периоду живота.

Родитељи не би требало никако олако да препусте своју децу рачунару и да не надзиру шта дете ради на Интернету. Потребно је да бар покушају да сазнају са ким њихово дете комуницира на друштвеним мрежама или путем електронске поште, какве странице посећује и да ли је регистровано на неком форуму. Посебно треба обратити пажњу на то да ли дете лично познаје оне са којима комуницира путем Интернета и уколико се дописује са непознатим особама да ли планира да се упозна са њима.

Данас велики број и одраслих људи склапа пријатељства и везе путем Интернета. Није мали број бракова који су склопљени путем Интернета. Такве везе су ризичне и саме по себи без обзира на злонамернике. Људи се олако упуштају у комуникацију преко Интернета са различитим људима, па многи од њих нису у могућности ни себе да заштите па самим тим ни своју децу. Као што је већ напоменуто најбољи вид превенције је едукација и деце и родитеља.

2. Програми за заштиту деце на интернету

Постоји више програма који су креирани са циљем да се деца заштите од злонамерника на Интернету. Такве програме могу инсталирати и покренути родитељи на рачунарима код куће или наставници у школама. Овакви програми могу да блокирају одређене саржаје или одређене странице које су непримерене или опасне по децу или могу да дозвољавају да се посећују само странице које су дозвољене и ништа више. Такође могу се користити и програми за праћење садржаја које деца посећују. Постоје и претраживачи који су креирани за децу, где деца могу да претражују само оно што је примерено њиховом узрасту.

Постоји доста програма који се користе за заштиту деце, а у овом раду ће бити поменути само неки од њих:

- 1) Net Nenny
- 2) CYBERSitter
- 3) CyberPatrol
- 4) MaxProtect

- 5) Safe Eyes
- 6) WiseChoise.net...
- 7) Parental Lock Guard

2.1. Net Nenny

Један од најпуларнијих програма за заштиту деце на Интернету је Net Nenny. Овај програм омогућава удаљено праћење и удаљено извештавање. Путем овог програма родитељи могу да проверавају шта њихова деца раде на рачунару, а да се при томе налазе било где у свету. Могу бити код куће, на послу или на летовању и да неометано прате шта њихова деца раде, да дођу до access activity logova и праве конфигурацијске промене.

Net Nenny користи Dynamic Contextual Analysis за филтрирање садржаја. То значи да се у јутарњим часовима може блокирати нпр. одређени сајт на ком се налази вест која може бити застрашујућа за дете, а већ у поподневним часовима тај исти сајт може бити одблокиран када се промени садржај сајта. Овај програм има и опцију упозорења, која упозорава корисника на непримерен материјал, а да такав материјал није блокиран и може се проследити даље.

Net Nenny је програм који може редовно да обавештава родитеље путем е - mail адресе уколико њихова деца покушају да приступе недозвољеном материјалу. Практичност овог програма је и у томе што брзо прелази странице које су блокиране помоћу лозинке.

„Породична подешавања”, како се идентификују у Net Nenny контролама омогућавају додавање изузетака по питању дозвољених садржаја. У оквиру истих регулатива налазе се и услуге приступа надгледаним налозима са удаљеног рачунара, па и благовремено слање извештаја о активностима деце жељне гледања обнажених девојака. Поново кршење права на приватност приликом бележења конверзација и темељни листинг свега што је покренуто или посећено на рачунару заокружују овај, према речима аутора, најбољи алат на тржишту.“³²

Овакви програми, попут Net Nenny програма, могу да имају два пробелема у свом раду. Први проблем је преблокирање, што значи да програм блокира и оне странице које не би требало да буду блокиране, а други проблем је подблокирање, односно то да се не блокирају све странице које би требало да буду блокиране. Net Nenny се и код ових проблема показао добро.

Приликом тестирања на ове проблеме појавило се неколико случајева преблокирања времена на време. Ти случајеви нису правили застој у раду јер се брзо прелазило преко блокираних страница. Са подблокирањем, програм се показао још боље. Шта више овај

³²Цорц Орвел, Филтрирање интернет садржаја(<http://www.sk.rs/2009/02/sktr08.html>)

програм се показао добро и код страница које су написане на страном језику. То је веома добро јер сродни програми имају проблем са откривањем непримерених садржаја написаних на страном језику.

Када се све наведено узме у обзир, можемо констатвати да је програм Net Nenny заиста погодан за заштиту деце од непримерених садржаја. Овај програм спада у популарније програме, које данас родитељи користе све чешће како би заштитили своју децу.

2.2. CYBERSitter

Још један од програма за заштиту деце на Интернету који је популаран и прилично распрострањен је CYBERSitter. Овај програм ради на сличном принципу као и Net Nenny, али има једну опцију која му даје предност у односу на сличне програме и коју нема ни један други програм. То је могућност да скенира hard drive на непожељан садржај.

Поред непожељног материјала, овај програм, може да пронађе и разне врсте шпијунских програма који су инсталирани на рачунар из различитих намера. Такође, овај програм, има могућност да филтрира е - mail. Мада ова опција не може да замени производ који служи за филтрирање spam - а.

И овај програм је тестиран на проблеме преблокирања и подблокирања и испоставило се да добро функционише. Нема већег броја преблокираних страница као ни оних које су подблокиране.

2.3. CyberPatrol

Још један од сродних програма је CyberPatrol. Овај програм функционише слично као и предходна два с тим да има одређених недостатака. Недостаци се појављују код прављења профила за појединачне чланове породице. Такође није дозвољено да се праве профили за странице на Интернету и кључне речи.

У поређењу са другим програмима има доста недостатака. Између осталог недостатак је и извештавање о активностима на Интернету. Код овог програма подблокиравање, односно странице које би требало да буду блокиране али нису, углавном ради без већих проблема. Програм такође није дозвољавао велики број недозвољених страница на страним језицима. Проблем је настајао када се дозволи једна страница, јер су сви линкови са те странице аутоматски постојали дозвољени, а требало би да су блокирани. Преблокирање, односно странице које не би требало да буду блокиране, је радило без проблема.

2.4. MaxProtect

Један од програма који се сматра за најпоузданији и у који родитељи имају велико поверење је MaxProtect. Овај програм штити све делове рачунара и са великом сигурношћу штити децу.

Посебне функције код овог програма су функција контроле времена и функција за блокирање одређених апликација. Ове функције су лаке како за инсталирање тако и за коришћење и погодне су за све кориснике. Код овог програма постоје црне листе на којима се налазе одређене речи и забрањене Web странице. Администратор може када пожели да дода странице на листу или да их уклони са листе. Исти је случај са извештајима приступа. Извештаји приступа обухватају: Chat View, Site View, Capture View.

Chat View се односи на дописивање детета са другим људима које је програм забележио. Док се Site View односи на сајтове које је дете посећивало или покушало да посети. Capture View снима односно слика екран када се приступи некој недозвољеној страници.

На црној листи се, осим Web страница, налазе и кључне речи које су недозвољене. Програм MaxProtect функционише тако што препознаје речи које се налазе на овој листи, шаље упозорење и искључује програм. На пример, није могуће написати у претраживач реч као што је „Porn” и слично. Међутим програм је способен да разликује забрањену реч када се налази у склопу дозвољене синтагме на пример разликује реч „breast” од „ chicken breast”.

Преко овог програма може и да се дође до слика људи, када се претражују недозвољене странице које су дозвољеног садржаја. И поред заштите коју пружа овај програм може се приступити страницама које се баве упознавањем одраслих, уколико се пажљиво бирају кључне речи.

Код MaxProtect програма блокирање се заснива на кључним речима, а не на недозвољеном садржају. На пример, уколико се на сајту који преноси вести као што је на пример портал В92 упише реч „Playboy” све претраге се аутоматски блокирају. Ово може да доведе до тога да се филтер преблокира. Ако се изузму ови мањи недостаци MaxProtect програм се може сврстати у боље програме за заштиту деце.

2.5. Safe Eyes

Код овог програма акценат је на опцији за подешавање времена, која није тешка за подешавање. Потребно је само да се селекује време за које је у току дана дозвољен приступ Интернету. Могуће је да се ограничи време које ће дете провести на Интернету и ова опција је подесива за више корисника.

Safe Eyes чува посећене странице за сваког корисника појединачно. Logovi са ових страница се могу чувати на кућном рачунару или на серверу програма Safe Eyes. Фајловима који се налазе на серверу овог програма може се приступити са било ког Интернет претраживача и ти фајлови се могу делити са пријатељима, односно и други

Људи могу да виде шта администратор програма гледа уколико он жели то да подели са њима.

Путем Safe Eyes програма могу се добити е - mail или СМС поруке са упозорењима да је неко приступио забрањеној страници. Чак је могуће примити позив са оваквим упозорењем. Овај програм нема опције за удаљено управљање или опцију да се добије упозорење уместо блокирања. Такође није могуће брзо прелажење преко блокираних страница.

Овај програм прави разлику између сличних речи као што су „breast” и „chicken breast”. Резултати претраге се показују и код забрањених речи али уколико се покуша приступ неком од линкова из резултата претраге са забрањеним садржајем претраживач се затвара. Овај програм не дозвољава приступ сајтовима као што је Playboy.com, али мана је што се може приступити сликама које су недозвољене уколико се избегну кључне речи које су забрањене.

2.6. WiseChoise.net

Ово је један од најлакших програма за коришћење, јер садржи углавном неке основне опције без претеране софтверске надоградње. Код овог програма бирају се категорије које администратор жели да блокира.

Поред тога администратор може да блокира и chat, email или peer – to - peer делење фајлова. Могуће је поставити и различита подешавања за различите кориснике, односно једна подешавања забрањених страница за најмлађу децу, нешто другачија за адолесценте и потпуно другачија за одрасле особе. Постоји и могућност временске контроле и извештавања на широко.

И овај програм може да направи разлику између сличних речи и да блокира странице са недозвољеним садржајем типа Playboy.com. Ипак појавила се једна грешка код овог програма. Приликом тестирања дошло је до тога да је једну недозвољену страницу блокирао, међутим након клика на опцију „ОК” дозволио је улаз на ту страницу.

2.7. Parental Lock Guard

Са активирањем Parental Lock Guard-а можете у потпуности заштити свој рачунар - забранити приступ одређеним фолдерима, програмима и Интернет адресама па чак и аутоматски угасити рачунар уколико неко неовлашћен покуша да ради на њему. Другим речима, пуна контрола над рачунаром је само у вашим рукама и нико други неће моћи да га користи у већој мери него што сте му дозволили. О томе да је у питању добра идеја и

одлична реализација говори и чињеница да је Parental Lock Guard добио бројна признања на многим download сајтовима. Активирање и искључивање заштите врши се само једним дугметом. Администратор (власник програма) може да провери колико је дуго и шта је који корисник радио за рачунаром, колико пута је Windows ресетован итд.³³

Parental Lock Guard је програмиран тако да уколико неко покуша да превари овај програм тако што ће време, подешено у Windows систему, да врати уназад за неколико сати или да промени датум, неће успети. Овај програм препознаје овакав тип преваре и као одговор на њу гаси рачунар.

Део овог програма који се зове Интернет шпијун користи се за надгледање рада на Интернету. Он проверава све посећене Интернет адресе како би проверио да ли су уписане у „црну листу”. Уколико неко покуша да посети неку страницу а да при том укуца кључну реч са црне листе, претраживач ће се аутоматски изгасити.

Једна од веома корисних опција је закључавање програма. Родитељи је често користе како би закључали игрице на рачунару када се они налазе ван куће, да их не би деца користила у том периоду уместо да уче. Уколико дође до недозвољеног приступа заштићеном програму он ће се изгасити, слично као и када дође до недозвољеног приступа забрањеној Интернет страници.

Уколико пожелите да обришете овај програм то можете урадити на веома сигуран начин тако што ћете прво уклонити програм опцијом Add/ Remove Programs из Control Panela.

Дакле, родитељи имају прилично велики број опција како да уз помоћ посебних програма за праћење и контролу приступа рачунару заштите своје дете од сајбер злоупотреба на Интернету. Због тога је неопходно да се родитељи едукују како би уопште знали да овакви програми постоје и начин на који се користе.

Употреба оваквих програма није нешто нарочито тешка и могуће је да са њима рукују и родитељи који немају неко превелико искуство у коришћењу рачунара. Свако може да научи да инсталира и користи бар неки од ових програма како би заштитио своје дете. Неопходно је само покренути се из пасивног односа према компјутерској заштити деце.

Свако дете може да постане жртва насиља како класичног тако и сајбер насиља и зато је на сваком родитељу одговорност да се потруди да се упозна са претњама безбедности деце на Интернету као и са начинима заштите од тих претњи.

³³Бранислав Бубања, Parental Lock Guard, Свеобухватна заштита рачунара (<http://www.sk.rs/2004/07/skpd01.html>)

ЗАКЉУЧАК

Током историје човечанства, мноштво је проналазака који су замишљени и осмишљени тако да су коришћени у добре сврхе, доносе добробит и задовољство, па чак и олакшавају живот корисницима, али ако би њихова моћ била злоупотребљена, онда су последице озбиљне и тешко се могу контролисати.

Друштвене мреже више нису феномен, већ појава која заузима озбиљно место у животима већине људи и тако их треба и посматрати. Њихово се присуство не може и не треба игнорисати. Захваљујући њима ниједно место на свету није далеко, ниједно познанство немогуће, а могућности размене мисли, идеја ставова су скоро безграничне. Интернет је у суштини донео доста добра човечанству али се увек нађе неко ко га користи за остварење својих злих намера. Деца путем Интернета могу доста тога да науче али исто тако она на Интернету стварају моделе понашања, а то у комбинацији са дечијом наивношћу и радозналешћу постаје идеално тле за нападе злонаменика и претварање детета у жртву.

Постојањем ризика се не смањују предности и користи друштвених мрежа, већ је циљ кориснике упозорити на могуће нападе и последице истих. Потребно је да заштита приватности корисника на друштвеним мрежама, као и података које је корисник поставио буде примерено осигурана.

То су проблеми, а шта је решење? Можда би подизање свести корисника могло помоћи. Начини да се то постигне су бројни, али оно што би могло бити полазиште је породица. Јер, обавештен, едукован и одговоран родитељ ће пронаћи начин да изврши утицај на сопствено дете. Друга ствар у овом низу је школа, чији је утицај, у последње време, неправедно потцењен. Циљ школе је да младог човека припреми за живот, а друштвене мреже и Интернет су његов саставни део, сведело се то некоме или не. Деци је веома тешко да у почетку одвоје Интернет од рачунара, за њих је то исто. Касније долази до разграничења и веће употребе једног или другог, у зависности од личних потреба. Деца рачунар користе највише из своје дечије радозналости и маште. На родитељима је да ту машту и радозналост усмеравају ка креативном начину употребе рачунара и Интернета. Уколико дете не показује интересовање за рачунаре нема потребе да му се намеће његова употреба. Родитељи греше када прерано уводе децу у свет рачунара под паролем „нека се учи, требаће му”. Када дете буде зрелије само ће показивати интересовање за рачунаре и Интернет.

Дете треба усмеравати да Интернет користи у позитивне сврхе, како би се подстакла дечија креативност и како би оно добило алате за хоби. Деца путем Интернета могу да науче доста тога, на њима пријемчив и занимљив начин. У зависности од тога какв однос дете има према употреби рачунара у најмлађем добу зависи и то да ли ће рачунар касније у његовим рукама бити користан или опасан медијум.

Данас је нажалост све више деце која постају жртве сајбер злостављања и која због тога трпе разне последице. Злостављање деце путем Интернета се испоставило као значајан друштвени проблем. У решавању овог пробелема треба да учествују пре свих родитељи, потом школа са изразитим акцентом на наставницима и професорима информатике, па и шира друштвена заједница са својим правним и социјалним службама.

Децу је неопходно заштити од насилних и порнографских садржаја као и од непримерених порука. Посебно је опасно да деца комуницирају са људима који имају зле намере и који злоупотребљавају дечије поверење како би дошли до приватних података. Децу треба подучити како да правилно и сигурно користе Интернет, а да би се то учинило неопходно је да се прво едукују родитељи.

Деци треба објаснити да особе са друге стране екрана врло често нису оно за шта се представљају и да често лажу у намери да остваре своје жеље. Такође децу не треба остављати саме за рачунаром више сати у заблуди да су она тамо безбедна. Уколико доста времена проводе на Интернету деца ће пре или касније доћи у контакт са непримереним садржајима.

Попис коришћене литературе

1. Akdeniz, Y.(2008). *Internet child pornography and the law: National and international responses*. Burlington: Ashgate Publishing Company
2. Beech, A., Elliot, I., Birgden, A., Findlater, D. (2008.). The Internet and child sexual offending: A criminological review. *Aggression and Violent Behavior*, 13., str. 216-228.
3. Chawki, M. Darwish, A. Khan, M., A. Tyagi, S. (2015) *Cybercrime, Digital Forensic and Jurisdiction*. New York: Springer Publishing
4. Diamanduros, T., Downs, E. (2008). The role of school psychologists in the assessment, prevention, and intervention of cyberbullying. *Psychology in the Schools*, 45 (8), 693–704.
5. Elliott, I.A., Beech, A. R. (2009.). Understanding online child pornography use: Applying sexual offense theory to internet offenders. *Aggression and Violent Behavior*, 3, str. 180-193.
6. Ferraro, M. Casey, E. M.(2005). *Investigating child exploitation and pornography: The internet, the law and forensic science*. Burlington: Elsevier Academic Press
7. Jenkins, P.(2001). *Beyond Tolerance: Child pornography on the internet*. New York and London: New York University Press
8. McQuade, C., S.(2009). *Encyclopedia of Cybercrime*. London: Greenwood press
9. Марковић, Ж.,Д.(2003). *Општа социологија*. Београд: Савремена администрација
10. O'Donnell, L. Milner, C.(2007). *Child pornography: Crime, computers and society*. Cullompton, UK : Willan Publishing
11. Ost, S.(2009). *Child Pornography and Sexual Grooming: Legal and Societal Responses*. New York: Cambridge University Press,
12. Ruedy, M. (2008). Repercussions of My Space teenage suicide: Should anticiberbullying laws be created? *North Carolina Journal of Law and Technology*. 9(2), (323-346).
13. Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 49(4). 376–385.
14. Taylor, M. Quayle, E.(2003). *Child Pornography: An Internet Crime*. New York: Brunner-Routledge
15. Wortley, R. Smallbone, S.(2006) *Child Pornography on the internet*. Problem-Oriented Guides for Police, Problem-Specific Guides Series. U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services
16. Бодрожић, И.(2014). Кривична дела са елементима високотехнолошког криминала. *Безбедност*. Београд: Министарство унутрашњих послова. стр. 142-157
17. Деренчиновић, Д. (2003.). Дјечја порнографија на Интернету – о кажњивости посједовања и виртуелној дјечјој порнографији. *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, 1, стр. 3-25.

18. Димовски, Д.(2010). Компјутерски криминалитет. *Зборник радова правног факултета у Нишу*. Ниш: Правни факултет. стр. 195-211
19. Дракулић, М. Дракулић, Р.(2014). *Сувег криминал; Урошевић, В.(ур.). Везе cyber криминала са ирегуларном миграцијом и трговином људима*. Београд: Министарство унутрашњих послова. стр. 165-386
20. Закон о електронским комуникацијама. *Службени гласник РС*. Бр. 44/2010.
21. Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала. *Службени гласник РС*. Бр. 61/2005 и 104/2009
22. Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима. *Службени гласник РС*. Бр. 32/2013
23. Закон о потврђивању конвенције о високотехнолошком криминалу. *Службени гласник РС*. Бр. 19/2009.
24. Законик о кривичном поступку. *Службени гласник РС*. Бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014
25. Закон о ратификацији конвенције Уједињених нација о правима детета („Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори“ бр. 15/90 и „Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори“ бр. 4/96 и 2/97) чл.19, 34, 35, 36 и 37
26. Истраживање: Безбедност деце на Интернету. Министарство за телекомуникације и информационо друштво (2009)
27. Комлен Николић, Л., Гвозденовић, Р. Радуловић,С. Милосављевић,А. Јерковић,Р. Живковић,В. Живановић,С. Рељановић,М. Алексић,И.(2010), *Сузбијање високотехнолошког криминала*. Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије
28. Кривични законик. *Службени гласник РС*. Бр. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014
29. Милошевић, М.(2006). Полиција и правосуђе Републике Србије у борби против високотехнолошког криминала. *Безбедност*. Београд: Министарство унутрашњих послова. бр. 1 стр. 43-60
30. Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља, 2008:17
31. Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља, 2008:15
32. Писарић, М.М.(2015). Претресање рачунара ради проналаска електронских доказа. *Зборник радова правног факултета у Новом Саду*. Нови Сад: Правни факултет Нови Сад. стр. 215-238
33. Прља, Д. Ивановић, З. Рељановић, М.(2011). *Кривична дела високотехнолошког криминала*. Београд: Институт за упоредно право
34. Ранђеловић, Д.(2013) , *Високотехнолошки криминал*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
35. Ружић, Н.(2011). Заштита дјече на интернету. *Нова присутност*. Загреб: Кришћански академски круг. бр. 1 стр. 155-170
36. Стевановић, И. (2009). Кривична дела везана за искоришћавање деце у порнографске сврхе злоупотребом рачунарских система и мрежа – међународни и домаћи кривичноправни оквир. *Темида*, бр. 3, стр. 28-42.
37. Тањевић, Н.(2012). Сузбијање дечје порнографије на интернету – међународни и домаћи кривичноправни оквир. *Безбедност*.бр. 2. Стр. 172-187
38. Тањевић, Н., (2010). Кривичноправна заштита деце жртава сексуалног насиља у Србији, *Темида*, бр. 4., стр. 17-36.

39. Уљанов, С., Ивановић, З. (2009.). Сексуална експлоатација деце са аспекта упоредноправне анализе међународне сарадње у криминалистичким истрагама. *Европско законодавство*, 29-30, стр. 171-186.
40. Упитник за родитеље основаца и средњошколаца, агенција Ебарт
41. Урошевић, В. Ивановић, З. Уљанов, С.(2012). *Мач у World wide web-у: Изазови високотехнолошког криминал*. Београд: Етернал микс
42. Џорџ Орвел, Филтрирање Интернет садржаја (<http://www.sk.rs/2009/02/sktr08.html>)

Попис остале истраживачке грађе

1. <http://www.tvojestav.com/input/smd0z2RptdzOiOw4rg5v>
2. <http://www.kliknibezbedno.rs/>
3. http://osboskovic.edu.rs/dev/gimnazija/sites/default/files/zloupotreba_interneta_1.pdf
4. <http://prevencijaporemecajaponasanja.blogspot.rs/2013/07/drustvene-sredina-i-ponasanje-dece-i.html>
5. http://www.academia.edu/1256690/Realno_zlostavljanje_u_virtuelnom_okruzenju_Prevencija_i_intervencija_u_slucajevima_zlostavljanja_dece_na_Internetu
6. Оквирна одлука Савета Европске уније о борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије (2004/68/ЈНА), доступно на адреси: <http://www.astra.org.rs/wp-content/uploads/2008/07/Okvirna-odluka-SAVETA-EU-o-borbi-protiv-seksualne-eksploatacije-dece-i-decije-pornografije2004-68-JNA.pdf>, приступљено дана 11.03.2015.
7. Закон о електронским комуникацијама, *Службени гласник РС*, бр. 44/2010.
8. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично правној заштити малолетних лица, *Службени гласник РС*, бр. 85/05
9. Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, *Службени гласник РС*, бр. 61/2005 и 104/2009
10. Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, *Службени гласник РС*, бр. 32/13
11. Закон о потврђивању Конвенције о високотехнолошком криминалу, *Службени гласник РС*, бр. 19/2009
12. Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, *Службени гласник Републике Србије-Међународни уговори*, бр. 1/2010

13. Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014
14. Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014
15. Закон о изменама и допунама Кривичног законика, *Службени гласник РС*, бр. 72/2009
16. Права детета и малолетничко правосуђе- одабрани међународни инструменти, Опциони протоколи уз Конвенцију о правима детета, Београд, 2005, УНИЦЕФ Београд

Сажетак и кључне речи

Употреба рачунара са собом доноси многе користи које чине живот лакшим, али су исто тако бројне и штетне последице злоупотребе рачунара и рачунарских мрежа настале вршењем недозвољених, противправних радњи. Вршење кривичних дела на интернету, тј. у виртуалином простору, одликује се другачијим карактеристикама него вршење обичних кривичних дела. Извршилац на располагању има бројне погодности интернета које му омогућавају да сакрије свој идентитет, прикрије доказе о извршењу кривичног дела и врло често избегне било какав физички контакт са жртвом. Због свега овога, дела која у себи садрже елемент високотехнолошког криминалитета су специфична и захтевају интензивнију пажњу појединаца, државе и међународне заједнице. Међу кривичним делима високотехнолошког криминалитета најопаснија су она код којих извршилац прикривајући свој идентитет, прикрије доказе о извршењу кривичног дела, и тиме злоупотреби интернет технологију за вршење кривичних дела према рањивим категоријама међу којима су најугроженији деца и малолетници. Стога је предмет рада управо злоупотреба и искоришћавање младих путем рачунара и Интернета. Циљ рада је да се укаже на претње које очекују младе на Интернету и да су се традиционални начини извршења неких кривичних дела доста променили како би испратили технолошки развој. Због свега тога је опасност од истих у најмањој руци једнака, ако не и већа, како због доступности Интернета свима, чак и најмлађима, тако и због непостојања физичког контакта између извршиоца и потенцијалне жртве, лаког прикривања идентитета извршиоца и његовог лажног представљања. Поред свега овога што извршиоцима иде на руку, као олакшавајући фактор јавља се и олако схватање Интернета и неопрезно понашање од стране жртава, остављањем личних података и ступањем у контакт са непознатима. Као производ оваквих злоупотреба јавља се најчешће крађа идентитета а неретко и трговина децом. Нормативни недостаци и институционалне слабости отежавају борбу против ових проблема. Боља сарадња државних органа, адекватна обученост и опремљеност, као и већи број полицијских службеника допринели би ефикаснијој борби против ових појава. И на крају, ефикасан превентивни рад, посебно са рањивим категоријама које су означене као потенцијалне жртве, али и са родитељима и наставницима, уз укључење медија, представља основ за ефикасан рад и спречавање извршења кривичних дела високотехнолошког криминалитета.

Кључне речи: Интернет, деца, малолетници, високотехнолошки криминалитет

Internet and youth

The use of computers brings us many advantages that make our lives easier, but there are many harmful consequences of computer and social networks misuses, originating in prohibited and unlawful acts. Criminal acts done on the Internet aka "virtual space" are very different than regular criminal acts. Perpetrator has many advantages of the Internet that allow him to hide his identity, hide the evidence of its criminal act and, in many cases, to avoid physical contact with its victim. As a consequence, the acts that have components of cyber criminality are extremely specific, and they require strong heed of the subjects, state and worldwide community. Among cyber crimes, the most harmful are the ones where perpetrator, hiding his identity, hides the evidence and takes advantage of internet technology to do criminal acts. The most threatened categories are children and minors. That's why the subject of discussion is abuse and exploitation of minors by computers and Internet. The aim of this essay is to show the threats that can be expected on the Internet and that traditional ways of doing crimes have changed. For that reason, the risk of those criminal acts is the same, or even greater, thanks to availability of the Internet, lack of physical contact between perpetrator and potential victim, easier ways of hiding the identity and impersonation. Also, what makes it easier is the fact that Internet is taken for granted, and that victims behave recklessly by giving personal data and making a contact with anonymous people. As a result, identity thefts and children trafficking appear. Legislative deficiencies and institutional weaknesses make it difficult to combat these problems. Better cooperation between state authorities, adequate training and equipment, as well as a greater number of police officers would contribute to more efficient fight against these phenomenons. Finally, an effective preventive work, especially with vulnerable groups that have been marked as potential victims, as well as with parents and teachers, with strong media involvement, are the basis for efficient operation to prevent the criminal acts of cyber crime.

Keywords: Internet, children, minors, cyber crime

Биографија студента

Рођен сам 16. 05. 1990. године у Пироту, Република Србија. После завршене основне и средње економске школе у Пироту уписао сам се 2009. године на Криминалистичко - полицијску академију (КПА) у Београду коју сам завршио 2014. године, као стипендиста Министарства унутрашњих послова Републике Србије са просечном оценом 7,13. Током четворогодишњег школовања на КПА, у оквиру радне праксе упознао сам се са радом Министарства унутрашњих послова РС.

Након завршене Криминалистичко - полицијске академије уписао сам 2014. године мастер студије на Правном факултету Универзитета у Нишу, смер „Право унутрашњих послова“ где сам положио испите са просечном оценом 9,20.

Поред српског, говорим и енглески језик, а познајем и бугарски, на средњем нивоу познавања.

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада: Милош Поповић

Наслов мастер рада: **Интернет и млади**

Ментор: **Проф. др Видоје Спасић**

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____

Потпис аутора

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом: **Интернет и млади** пријављен и одбрањен на правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам злоупотребио/ла другим факултетима
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Аутор мастер рада: **Милош Поповић**

У Нишу, _____

Потпис аутора
